

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Çanakkale Valiliği, Atatürk Araştırma Merkezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Avustralya-Melbourne Monash Üniversitesi işbirliğinde, Çanakkale Savaşları'nın 100. yılında, 21-25 Mayıs 2015 tarihleri arasında Çanakkale'de "100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi" tertip edilmiştir. Elinizdeki bu kitap, kongrede sunulan ve hakem değerlendirilmesi sonucunda kitapta yayımlanması uygun bulunan bildirilerden oluşmaktadır.

Avustralya'dan da bir üniversitenin bu ilmî etkinlikte yer alması, bilim insanlarının tebliğ ile kongreye katılmaları bu kongreyi daha da anlamlı kılmıştır. Yüz yıl önce Çanakkale Savaşları'nda Anzak Kolordusu'nda yer alarak Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Avustralyalı askerlerin bugün torunlarının, dedelerinin savaştığı topraklarda, ülkelerini işgal etmek istedikleri bir milletin ev sahipliğinde Çanakkale Savaşları üzerine tebliğ sunmaları önem arz etmektedir.

Kongreye Türkiye dışında on altı ülkeden bilim insanı, tarihçi tebliğ ile katılmıştır. Bu ülkeler Afganistan, Amerika, Arnavutluk, Avustralya, Azerbaycan, Fransa, Hindistan, İngiltere, İran, İskoçya, Kanada, Polonya, Romanya, Sırbistan, Ukrayna ve Yeni Zelanda'dır.

I. Dünya Savaşı'nda, Osmanlı ordusunun parlak zaferlerinden ve dünya askerlik tarihinin en kanlı savaşlarından biri olan Çanakkale Savaşı üzerine, 100. yılı münasebetiyle icra edilen kongrenin tebliğler kitabının tarihçi ve araştırmacılara faydalı olacağı umulmaktadır.

Fiyat : 82,00 ₺

web: <http://www.atam.gov.tr>

e-posta: bilgi@atam.gov.tr - e-mağaza: <http://e-magaza.atam.gov.tr>

100. YILINDA ÇANAKKALE SAVAŞLARI

100. YILINDA ÇANAKKALE SAVAŞLARI

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

**100. YILINDA
ÇANAKKALE SAVAŞLARI
ULUSLARARASI
KONGRESİ**

*INTERNATIONAL CONGRESS
ON BATTLES OF GALLIPOLI
ON THE CENTENARY*

21-24 Mayıs / May 2015
Çanakkale

Yayına Hazırlayanlar:
Aynur YAVUZ AKENGİN
Orhan NEÇARE

ANKARA-2017

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları
Atatürk Araştırma Merkezi'ne aittir.

100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi (2015:Çanakkale)=
International Congress on Battles of Gallipoli on the Centenary (2015:Çanakkale)

100. yılında Çanakkale Savaşları uluslararası kongresi : bildiriler; Çanakkale,
21-24 Mayıs 2015= International Congress on Battles of Gallipoli on the Centenary:
proceedings;Çanakkale,21-24 May 2015/ yay.haz.: Aynur Yavuz Akengin , Orhan
Neçare._ Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi,2017.

XXV,959s.:hrt.:tbl.:fotog.;24cm._(Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek
Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını)

ISBN : 978-975-16-3423-8

1.DÜNYA SAVAŞI, 1914-1918_MUHAREBELER_TÜRKİYE_GELİBOLU
YARIMADASI_KONGRELER,VB.

2.GELİBOLU YARIMADASI(TÜRKİYE)_TARİHİ_KONGRELER,VB.

3.ÇANAKKALE MUHAREBESİ(TÜRKİYE)_TARİHİ_KONGRELER,VB.

I.Akengin,Aynur Yavuz, yay.haz. II.Neçare,Orhan, yay.haz. III.E.a. IV.E.a.:
International Congress on ... V. Seri

956.101543

İNCELEYENLER :Prof. Dr. Betül ASLAN
Prof. Dr. Halil BAL
Doç. Dr. Muhammet ERAT

KİTAP SATIŞ :

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Mağaza : Bayındır 1 Sok. Nu: 24/6 Kızılay/ANKARA
Kurum : Ziyabey Cad. Nu: 19 Balgat-Çankaya/ANKARA
Tel: 009 (0312) 285 55 12
Belgegeçer: 009 (0312) 285 65 73
e-posta : bilgi@atam.gov.tr
web : http://www.atam.gov.tr
e-mağaza : e-magaza.atam.gov.tr

ESER ADI : 100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi

ISBN : 978-975-16-3423-8

İLESAM : 17.06. Y.0150-540

BASKI SAYISI: 500 Adet

BASKI : Sarıyıldız Ofset Ltd. Şti.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	XI
-------------	----

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN	XV
(Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı)	
Prof. Dr. Yücel ACER.....	XXI
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü)	

SEMPOZYUM KURULLARI.....	XXIII
--------------------------	-------

TELGRAFLAR.....	XXVII
-----------------	-------

BİLDİRİLER.....	XXXI
-----------------	------

Yrd. Doç. Dr. Adem SAĞIR- Sinan KIRIMLI	1
Oryantalizm ve Oksidentalizm Arasında Çanakkale Savaşı'nın Bellek İzdüşümleri: Yolun Sonu ve Son Umut Filmleri / <i>Memory Projections Of The Gallipoli Campaign Between Orientalism And Occidentalism: The Movies Called "Yolun Sonu" (The End Of The Road) And The Water Diviner</i>	

Doç. Dr. Anatoli MOMRYK.....	49
Birileri İçin Kahraman Öbürleri İçin Düşman: 1915-1916 Tarihlerinde Ukrayna Topraklarında Yayımlanan Rus, Ukrayna, Polonya Dilli Medyalarda Çanakkale Savaşı ve Gazilerinin Batı Ukrayna Muharebelerine Katılımı / <i>Hero For Some And Foe For Others: The Gallipoli Campaign And The Participation Of Veterans İn The Western Ukraine Battles In The Medias In The Languages Of Russian, Ukraininan And Polish Published İn The Ukraininan Territory İn 1915-1916</i>	

Dr. Arpad HORNJAK	71
Hungary And The Battles Of Gallipoli / <i>Macaristan ve Çanakkale Savaşları</i>	
Doç. Dr. Arshi KHAN.....	81
“Gallipoli Battle And War Against The Osmanlı Devlet: Reflections On The Apprehension Of Muslims Of India Against The British Policy” / <i>Çanakkale Savaşı ve Osmanlı Devletine Karşı Savaş: İngiliz Politikalarına Karşı Hindistan Müslümanlarının Kaygıları Üzerine Düşünceler</i>	
Okut. Barış BORLAT.....	107
Çanakkale Muharebelerinde 27. Alay’ın Rolü / <i>The Role Of The 27th Regiment In The Gallipoli Campaign</i>	
Uzm. Bedrettin KORO.....	123
Kosova Cumhuriyeti İlköğretim Okullarının Tarih Dersi Müfredatı ve Ders Kitaplarında Çanakkale Savaşları / <i>The Curriculum Of History Lessons In The Primary Schools Of The Republic Of Kosovo And The Gallipoli Campaign In Textbooks</i>	
Dr. Bülent ŞENER	147
Ölmek, Öldürmek, Ölüme Tanıklık Etmek: Çanakkale Savaşlarının Sosyolojik ve Psikolojik Boyutları Üzerine Bir Değerlendirme / <i>Dying, Killing, Witnessing Deaths: An Evaluation On The Sociological And Psychological Aspects Of The Gallipoli Campaign</i>	
Yrd. Doç. Dr. Cahide Sınmaz SÖNMEZ.....	171
Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Çanakkale Savaşlarındaki Faaliyetleri / <i>The Activities Of Turkish Red Crescent During The Gallipoli Campaign</i>	
Doç. Dr. Cavide MEMMEDOVA.....	195
Azerbaycan Şiirinde Çanakkale Savaşı ve Mustafa Kemal Atatürk’ün İmajı / <i>The Gallipoli Campaign In The Azerbaijani Poetry And The Public Opinion About Mustafa Kemal Atatürk</i>	

Doç. Dr. Cavid QASIMOV	211
Çanakkale Savaşları Azerbaycan Basınında / <i>The Gallipoli Campaign In The Azerbaijani Press</i>	
Dr. Orhan Veli ÇETİNDAG - Okutman Cenk DEMİR	223
“The Orient Gazetesi’ne Göre Çanakkale Savaşlarından Haberler” / <i>Nevvs From The Gallipoli Campaign According to “The Orient” Nevvspaper</i>	
Prof. Dr. Danuta CHMIELOVVSKA	249
Polonya Basınında Çanakkale Savaşı Yorumu / <i>The Interpretation Of The Gallipoli Campaign In The Polish Press</i>	
Dr. Ensar KESEBİR	253
Türk Hikâyesi Aynasında Çanakkale Savaşı / <i>The Gallipoli Campaign In The Light Of Turkish Fiction</i>	
Yrd. Doç. Dr. Erdem KARACA	273
Çanakkale Muharebesi’ne Işık Tutan Bir Kaynak Olarak Türk Yurdu Dergisi/ <i>Türk Yurdu (Turkish Homeland) Journal As A Source Throwing Light On The Gallipoli Campaign</i>	
Yrd. Doç. Dr. Fahri KILIÇ	313
Tarih Öğretmen Adaylarının Çanakkale Savaşı İle İlgili Önem Algıları Bilgi ve Bilinç Düzeyleri / <i>The Perception Of Significance, The Levels Of Knowledge And Awareness Of The Prospective History Teachers Concerning The Gallipoli Campaign</i>	
Yrd. Doç. Dr. Feride ALİYEVA	337
Çanakkale Savaşları Dönemin Rusya Basınında Ve Azerbaycan’ın Rus Dilli Gazetelerinde / <i>The Gallipoli Campaign In The Russian Press Of The Period And In The Azerbaijani Newspapers Published In The Russian Language</i>	

Öğrt. Gör. Firuz FEVZİ	355
Türkistan Ve Afganistan'dan Gönüllü Olarak Çanakkale Savaşına Katılanların Anı ve Hatıralarının Edebiyatımızdaki Yeri / <i>The Place Of The Memories Of Those Who Took Part In The Gallipoli Campaign As Volunteers From Turkestan And Afghanistan In Our Literature</i>	
Yrd. Doç. Dr. Genç Osman GEÇER.....	363
Çanakkale Savaşı'nın Görünmeyen Yüzü: Esarette Edebiyat ve Kahire Turra Kampında Çıkarılan Bir Gazete: Kafes / <i>The Unseen Side Of The Gallipoli Campaign: Literature During Captivity And A Newspaper Published In The Turra Camp Of Cairo: Kafes (Cage)</i>	
Dr. Halil ÖZCAN.....	379
Çanakkale Savaşı'nın Goralı Şehitleri / <i>The Martyrs Of The Gallipoli Campaign From Gora</i>	
Dr. Hicabettin SARI.....	407
Fransız Basınında Çanakkale Savaşları / <i>The Gallipoli Campaign In The French Press</i>	
Dr. Kur. Alb. Levent ÜNAL.....	451
Çanakkale Savaşında Çıkarmalar ve Kara Muharebelerine Bütüncül Yaklaşımla Bakış ve Taktik Resmin Değerlendirilmesi / <i>Invasions In The Gallipoli Campaign And A Holistic View On Ground Battles And The Assessment Of The Tactical Aspect</i>	
Doç. Dr. Liliana Elena BOŞCAN ALTIN.....	483
The Romanian Elite And Public Opinion Concerning The Battle Of Gallipoli / <i>Romen Seçkin Sınıfı ve Çanakkale Savaşı Hakkında Kamuoyu</i>	
Prof. Dr. Maarife HACIYEVA.....	501
Çanakkale Savaşı'nın Azerbaycan Edebiyatındaki Yansımaları / <i>The Reflections Of The Gallipoli Campaign In The Azerbaijani Literature</i>	

MAHİR GARİBOV	515
Birinci Dünya Savaşı Döneminde Çanakkale Savaşı'na Katılan Gönüllü Azerbaycan Türkerinin Savaş Sonrasında Doğu Cephesi'ndeki Faaliyetleri / <i>Activities of Azerbaijani Turks on the Eastern Front during the World War after they volunteered to fight in the Battle of Gallipoli</i>	
Yrd. Doç. Dr. Masoumeh DAEI	531
Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Savaşı'nın İran Havar Gazetesindeki Tezahürleri / <i>The Reflections Of The Gallipoli Campaign During WWI On The Iranian Nevvspaper "Havar"</i>	
Prof. Dr. Mehmet OKUR - Dok. Öğr. Hazel KUL	551
Çanakkale Savaşı'nın ABD Basınına Yansıması / <i>The Reflections Of The Gallipoli Campaign In The American Press</i>	
Yrd. Doç. Dr. Mithat ATABAY	587
Çanakkale Savaşları'na Hava Şartlarının Etkisi / <i>The Effect Of The Weather Conditions On The Gallipoli Campaign</i>	
Doç. Dr. Muhammet ERAT.....	603
Çanakkale Muharebeleri Esnasında Osmanlı Ordusundaki Lojistik Faaliyetler ve İaşe Meselesi / <i>The Issue Of Supplies And Logistics Of Ottoman Army During Gallipoli Campaign</i>	
Uzm. Mukaddes ARSLAN	617
Çanakkale Şehitlerinin Hatırasını Yaşatmaya Yönelik TBMM'nde Yapılan Düzenlemeler (18 Mart Gününün Şehitler Günü İlan Edilmesi Örneği) / <i>Regulations Made In The Grand National Assembly Of Turkey To Cherish The Memories Of The Martyrs Of The Gallipoli Campaign (The Case Of Declaring The 18th Of March As The Martvrs' Dav)</i>	
Doç. Dr.Nizami MURADOGLU	633
Nahcivan'da Çanakkale Efsanesi / <i>Çanakkale Myth in Nakhchivan</i>	

Doç. Dr. Ömer ÇAKIR	643
Çanakkale Muharebeleri İle İlgili Türk Askerlerinin Yazdığı Günlüklerden Kültürel Yansımalar / <i>Cultural Reflections From The Diaries Of Turkish Soldiers About The Gallipoli Campaign</i>	
Doç. Dr. Rahim OMBASHI.....	665
Echoes Of Gallipoli War In Albania / <i>Çanakkale Savaşı'nın Arnavutluktaki Yansımaları</i>	
Prof. Dr. Recep ŞKRİYEL.....	681
Osmanlı Ordusunda Sancak Boşnakları (1914-1918) / <i>Sanjak Bosniaks In The Ottoman Army (1914-1918)</i>	
Doç. Dr. Recep TAYFUN	699
Küresel Barışa Bir Çağrı: Kamu Diplomasisi Bağlamında Anzac Günü Etkinlikleri / <i>An Invitation To Global Peace: Anzac Day Activities In The Context Of Public Diplomacy</i>	
Okut. Resul BABAĞLU	731
Savaş ve İnsan: Avustralya ve Yeni Zelanda Basınında Çanakkale Muharebelerinden İnsan Manzaraları / <i>War And Human: Portraits Of People From The Gallipoli Campaign In The Press Of Australia And New Zealand</i>	
Doç. Dr. Reyhan KÖRPE.....	773
Çanakkale Savaş Alanlarında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar / <i>Archaeological Surveys At The Battlefields Of Gallipoli</i>	
Yrd. Doç. Dr. Röşen ALİZADE.....	795
Fikir Adamı Ali Bey Hüseyinzade'nin Çanakkale Savaşları Sonrası Kongrelerde Sunduğu ve Zafer Olgusunun Yansıdığı Tebliğleri Üzerine / <i>On The Victory - Reflecting Statements Made By Ali Bey Hüseyinzade, A Man Of Ideas, In The Congresses In The Aftermath Of The Gallipoli Campaign</i>	

Prof. Dr. Rüstem ARSLAN.....	817
Çanakkale Savaşları Sırasında Truva / <i>Troy During The Gallipoli Campaign</i>	
Dr. (E) Alb. Suat AKGÜL.....	825
Harp Ceridesi Işığında Kireçtepe Bölgesi Muharebeleri / <i>Battles Of Kireçtepe In The Light Of Military Reports</i>	
Prof. Dr. Tofig MUSTAFAZADE	857
Çanakkale Operasyonu ve Rusya'nın Tutumu / <i>The Gallipoli Campaign And Russia's Approach</i>	
Yrd. Doç. Dr. Veysi AKIN	877
Çanakkale Savaşı Esnasında Edirne Merkez Asker Hastanesi'nde Vefat Eden Asker, Askeri Talebe ve Memurlar / <i>Soldiers, Military Students And Officials Who Died In The Military Hospital In Edirne During The Gallipoli Campaign</i>	
Dr. Öğ. Kd. Alb. Zekeriya TÜRKMEN	907
Not Defterine Yazdıklarına Göre 19. Tümen ve Anafartalar Grubu Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Değerlendirmeleri / <i>The Assessments of Staff Colonel Mustafa Kemal, The Commander Of The 19th Infantry Division And Anafartalar Group Based On His Notes</i>	
FOTOĞRAFLAR	953

SAVAŞ VE İNSAN: AVUSTRALYA VE YENİ ZELANDA BASININDA ÇANAKKALE MUHAREBELERİ'NDEN İNSAN MANZARALARI

RESUL BABAOĞLU*

ÖZET

I. Dünya Savaşı'nın gidişatına yön veren Çanakkale Cephesi, yol açtığı sonuçlar bakımından Türk tarihi açısından olduğu kadar, bu cepheye asker yollayan taraf devletlerin tarihlerinde de özel bir öneme sahiptir. Çanakkale Muharebeleri günümüze kadar askeri, stratejik, vs. gibi pek çok açıdan yerli ve yabancı araştırmacıların eserlerine konu olmuştur. Bu çalışmada ağırlıklı olarak, Avustralya ve Yeni Zelanda kamuoylarının Çanakkale Cephesi'ne bakışı ele alınmıştır. Avustralya ve Yeni Zelanda Milli Kütüphanelerinde (National Library of Australia- National Library of New Zealand) bulunan gazetelerin taranmasıyla elde edilen bilgiler, Çanakkale Muharebeleri'nin Avustralya ve Yeni Zelanda kamuoyları tarafından ilgiyle takip edildiğini ortaya koymuştur. Cephede savaşan ANZAC ordusu ile ilgili genellikle büyük başlıklarla verilen ve geniş yer kaplayan haberler, savaşa katılan askerlerin yakalandıkları dizanteri, tifo gibi hastalıklar, bu hastalıklara ek olarak susuzluk ve düşük hijyen koşullarının yol açtığı ölümler ve Türk ordusuyla kıyaslandığında beslenme imkanlarının iyi durumda olmasına karşın kara harekatı evresinde yarımada'nın içerilerine doğru ilerleyen ANZAC ordusunun lojistik nedenlerle gıda ve su ihtiyacını karşılamakta yaşadığı zorlukları okuyuculara gün be gün aktarmıştır. Çanakkale Cephesi'nde ANZAC ordusunun yaşadığı yenilgiye rağmen, savaş sırasında yayınlanan gazeteler aktardıkları haberlerle toplumsal dayanışmanın artmasına ve ulusal bilincin kökleşmesine imkân sağlamıştır. I. Dünya Savaşı'na İngiltere'nin bir sömürge gücü olarak katılan ANZAC ordusunun yaşadığı trajedi savaş sonrasında Avustralya ve Yeni Zelanda'da ulus fikrinin gelişmesini tetiklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Cephesi, Avustralya Basını, Yeni Zelanda Basını, Savaş.

* Okutman, Siirt Üniversitesi, babaogluresul@hotmail.com

WAR AND HUMAN: HUMAN PICTURES OF THE BATTLE OF DARDANELLES FROM AUSTRALIA AND NEW ZEALAND PRESS

ABSTRACT

Dardanelles Battle front shaping the World War I has a special significance for the countries which have sent its soldiers as well as for the history of Turkey in terms of its results. Battles of Dardanelles have been a subject for the works of local and foreign researchers with many aspects such as military strategic etc. until today. In this study, the Australian public's point of view to Dardanelles Battle fronts is mainly discussed. The information obtained by scanning the newspapers in National Library of Australia-National Library of New Zealand has revealed that the Battle of Dardanelles was curiously followed by the Australian and New Zealand public. Usually, with the big titles and detailed explanations of the newspapers about the ANZAC army fighting at the battle front have cited that the soldiers involved in the war got diseases such as dysentery, typhoid fever and besides these, the deaths caused by the drought and low hygiene and they also quoted the fact that in time, the difficulties faced in meeting the food and water needs for logistical reasons during the invasion phase of the peninsula although nutrition facilities of ANZAC was in good condition compared with the Turkish army. Despite the defeat of the ANZAC army, newspapers published during the war have raised the national consciousness and social solidarity. The tragedy of ANZAC army has experienced as a colonial power of Britain in World War I has triggered the development of the idea of nation in New Zealand and Australia.

Key Words: Battle of Dardanelles, Australian Press, New Zealand Press, War.

GİRİŞ

Avustralya ve Yeni Zelanda'nın erken dönemleriyle ilgili kesin tarihsel bilgiler var olmasa da, bu ada ülkelerin 18. yy.'ın sonlarından itibaren İngiliz, Fransız ve Hollandalı koloni şirketlerinin bölgedeki denizcilik faaliyetlerinden etkilenmeye başladıkları bilinmektedir. Özellikle İngiliz denizcilerinin büyük ilgisini çeken Avustralya bölgesi, 1700'lü yılların sonlarından itibaren Amerika'ya alternatif bir sömürge olarak görülmeye başlamıştır. Avustralya'nın yerleşime uygun coğrafi yapısı ve ikliminin tarıma elverişli olması gibi nedenlerle İngiliz yönetimi Adaya göçmen gönderme kararı almıştır. İlk olarak 1834 yılında parlamento kararıyla Avustralya'da bir koloni oluşturulması gündeme gelmiştir¹. Avustralya'ya göç edenlerin sayısında büyük ölçüde koloni şirketlerinin aracılığıyla 19. yy.'ın başlarında büyük bir artış yaşanmıştır. Genel olarak Adanın orta ve doğu kesimlerinde toplanan göçmen nüfusun, yerli halkı oluşturan unsurlarla karşı karşıya gelmeleri kaçınılmaz olmuştur. Ancak İngiliz kolonilerinin teknolojik ve askerî üstünlüğü bu rekabette galip gelmiştir². İngiliz göçmenler ve yerli halk arasındaki bu mücadelelerin çok ağır sonuçları olmuştur. 1821'de 600.000 civarındaki yerli nüfusun 1850'ye gelindiğinde 300.000'e düşmesi, Adadaki nüfus değişimi hakkında bir fikir vermektedir³. Buna karşılık Avustralya kolonilerinin bu dönemde yaklaşık olarak bir buçuk milyona ulaşmış olması Avustralya'da ticari faaliyetlerin yoğunlaşmasına bağlı olarak göçlerin artmasının bir sonucudur⁴.

Avustralya'da 1800'lü yılların ortalarından itibaren İngiliz etkisi kurumsallaşmaya başlamıştır. Eğitim, yönetim kurumlarının yerleştirilmesi ve Hristiyanlık geleneklerinin benimsenmesiyle Adanın İngiltere'ye olan

¹ Percy R. Salmon, **The Story of Our Empire**, George G. Harrap&Co. LTD., London, 1920, p.227.

² Don Garden, Australia, **New Zealandandthe Pacific, An Environmental History**, ABC &Clio, Oxford, 2005, p.65.

³ Stuart Macintyre, **A Concise History of Australia**, Cambridge University Press, New York, 2009, p.61.

⁴ W.D. Borrie, "British Imigrationto Australia", **Australiaand Britain, Studies in a Changing Relationship**, A.F. Madden- W.H. Morris Jones (Edt.), Frank Cass A Company Limited, London, 2005, pp. 97-113.

bağlılığı sağlanmaya çalışılmıştır⁵. Adadaki kolonilerin sayısındaki artış, yönetim ile ilgili birtakım düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Bu döneme kadar koloni şirketlerinin denetiminde olan başıboş durumdaki topraklar, 1842’de yasama meclislerinin oluşturulmasıyla modern bir yönetime kavuşmuştur. Esas itibarıyla İngiliz sömürge bakanlığına bağlı idari birimler olan bu meclislerin üçte ikisi seçilmiş üyelerden oluşurken üçte biri ise Kraliyet adına atanırdı⁶. Koloniler şeklinde örgütlenen Avustralya şehirleri arasındaki ekonomik rekabet, 19. yy.’ın sonlarında federasyon fikrinin ortaya atılmasıyla yerini koloniler arasında dayanışma ve işbirliğine bırakarak “Avustralyalılık” bilincinin doğuşunu sağlamıştır⁷. 1901 yılına gelindiğindeyse Avustralya’daki koloniler bir federasyon çatısı altında birleşerek İngiliz uluslar Topluluğu’nun üyesi olmuş ve Ada, İngiltere Kraliyeti adına genel bir vali tarafından yönetilmeye başlanmıştır⁸. 1883 yılında kendi ordusunu oluşturan Avustralya, dış ilişkiler, savunma ve Kraliyet ile ilgili işlerde İngiltere’ye bağlı; yasama faaliyetleri ve vergi işleri gibi konularda özerk bir yapıya sahip olmuştur⁹.

Yeni Zelanda’nın İngiliz hâkimiyetine geçmesi ise benzer bir şekilde olmamıştır. Coğrafi açıdan Avustralya ile farklılıklar arz eden Yeni Zelanda’nın İngiliz ve Fransız koloni şirketlerinin rekabet alanı olması, bölgenin idari bir istikrara kavuşmasına uzun yıllar engel olmuştur. Bu nedenle Adada *de jure* bir yönetimin oluşabilmesi uzun zaman almıştır. 1800’lü yılların başlarında İngiltere’den Yeni Zelanda’ya yapılan göçlerde belirgin bir yoğunluk görülmesine rağmen gerek yerli Maori kabileleriyle yaşanan gerilimler gerekse de bölgedeki koloni şirketleri arasındaki rekabet İngiltere’nin Adaya resmi olarak müdahil olmasını geciktirmiştir. Koloni yönetimlerinin Yeni Zelanda’da yerel kabilelere üstünlük kurmaları, 1840

⁵ Hugh Edward Egerton M.A., **A Short History of British Colonial Policy**, Methuen&Co, London, 1897, p.262.

⁶ Sir William Harrison More, “The Imperial and Foreign Relations of Australia”, **Great Britain and the Dominions**, The University of Chicago Press, Illionis, 1928, pp.261-357.

⁷ Barbara A. West- Frances T. Murphy, **A Briefhistory of Australia**, Facts On File, Inc. New York, 2010, p.90.

⁸ Salmon, **a.g.e.**, s.230.

⁹ Moore, “a.g.m.”, s.293.

yılında İngiltere'nin Adaya ilk defa bir vali ataması ve aynı yıl Maori Kabileleriyle Waitangi Antlaşması'nın imzalanmasıyla Yeni Zelanda'nın hükümranlılığı İngiliz Krallığı'na devredilmiştir¹⁰. Yeni Zelanda, yüzölçümü bakımından büyük bir kara parçası olmamasına karşın, büyük miktarda göç almıştır. 19. yy.'ın başlarında yılda ortalama –yüzde doksan dokuzu İngiltere'den olmak üzere- 10.000 göçmen alan Yeni Zelanda'nın nüfusu bir buçuk milyonu bulmuştur. Ada'ya yerleşen göçmenler, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda oluşturdukları birçok farklılıklara rağmen İngiliz kültürü ve kurumlarını tam anlamıyla canlı tutarak ana kara dedikleri İngiltere'ye karşı sadakat bağlarını korumuşlardır¹¹.

1852 yılında İngiltere Parlamentosu “Yeni Zelanda Anayasa Akdi” ni onaylayarak Adanın bir ölçüde bağımsızlığa yönelmesinin yolunu açmıştır. Böylelikle yasama ve yargı gibi konularda egemenlik hakkı elde etmesine rağmen Yeni Zelanda Parlamentosu dış politika, uluslararası ticaret ve savunma gibi konularda İngiltere'nin kontrolünde olacaktı¹². 1901 yılında Avustralya Federasyonu'na bağlı bir eyalet olmayı reddeden Yeni Zelanda Temsilciler Meclisi, elde ettiği kısmi hükümranlılığı daha da genişletmenin yollarını aramıştır¹³. 1907 yılında İngiliz Kraliyeti nezdinde başlatılan girişimlerle “*Dominyon*” statüsünün elde edilmesi, Yeni Zelanda'ya iç işlerinde tam bir bağımsızlık hakkını vermiştir¹⁴.

Avustralya ve Yeni Zelanda, her alanda İngiliz geleneğinin etkisi altında kalmıştır. Her ne kadar bu adalarda zamanla özgün kültürler oluşmuşsa da İngiltere'ye olan bağımlılık tarihin her döneminde hissedilmiştir. 19.yy.'ın başlarından itibaren Avustralya ve Yeni Zelanda'da eğitim kurumları, kamu yönetimi, yargı ve politik kültür gibi alanlarda İngiliz ku-

¹⁰ J.B. Condliffe, “The Attitude of New Zealand on Imperial and Foreign Affairs”, **Great Britain and the Dominions**, The University of Chicago Press, illionis, 1928, p.360.

¹¹ Condliffe, “a.g.m.”, s.364.

¹² John Wilson, “New Zealand Sovereignty, 1857, 1907, 1947 Or 1987?”, **Political Science**, Vol. 60. No:2, December 2008, pp.41-50.

¹³ Sir John A.R. Marriott, **The evolution of the British Empire and Commonwealth**, Nicholson and Watson Limited, London, 1939, p.147.

¹⁴ Wilson, “a.g.m.”, s.45.

rumlarının bariz etkileri görülmüştür. Öyle ki, bu dönemde İngiltere’de ortaya çıkan liberal hareket, işçi örgütlenmeleri ve hatta Sufraget (Suffragate) mücadelesinin etkileri Yeni Zelanda ve Avustralya’da da görülmüştür¹⁵. Bu ülkelerin dış ticaretlerinin büyük bir kısmını İngiltere ile yapmaları ekonomik ilişkilerin sürdürülmesinden öte; İngiliz haber kaynaklarının bu sayede etkin kılınmasıyla tarihî kültürel bağların canlı tutulması sonucunu da beraberinde getirmiştir.

I. Dünya Savaşı’nın başlaması ve İngiltere’nin bu savaşın ana aktörlerinden biri olması İngiliz sömürgelerinin de temel meselelerinden biri olmuştur. Avustralya ve Yeni Zelanda’nın belirgin bir sadakatle I. Dünya Savaşı’nda İngiltere’nin asker çağrılarını olumlu yanıtlamaları-savaşta beklenmeyen ağır kayıpların verilmesiyle-ilerleyen süreçte bu ülkelerin ulusal benliklerinin güçlenmelerini sağlamıştır¹⁶.

19. yy.’ın ortalarına kadar Avustralya ve Yeni Zelanda’da var olan basın araçları, kolonyal faaliyetler kapsamında haber üretiyorlardı. Daha çok ekonomik kaygılar ve İngiltere’nin sömürgelerde kontrol kurmasına hizmet eden bu dönemdeki basın faaliyetleri bölgesel düzeyde etkinlik sağlamıştır. Bu dönemde modern okuyucu kitlesi daha çok büyük yerleşim merkezlerinde ortaya çıkmıştır. Yeni Zelanda’da modern gazeteciliğin ilk örnekleri *New Zealand Herald and Auckland Gazette* adlarıyla yayınlanan gazetelerdi¹⁷. Avustralya ve yeni Zelanda basınında 1870’ten itibaren İngiltere merkezli olmaktan çıkılarak ulusal düzeyde habercilik anlayışı egemen olmuştur. Basının “*Avustralasyanizasyonu*” (Australasianisation) olarak kavramsallaştırılan bu süreç, ilk olarak yerleşim merkezleri özelinde gelişen gazetecilik faaliyetlerinin 20. yy.’ın başlarında basım ve dağıtım tekniklerinin gelişmesi ve telgraf şebekesinin tam anlamıyla kurulmasına bağlı olarak daha geniş kitlelere hitap etmesini beraberinde getirmiştir¹⁸.

¹⁵ Barbara A. West- Frances T. Murphy, **a.g.e.**, s.99.

¹⁶ **Great Britain and the Dominions**, s.371.

¹⁷ Ross Harvey “Bringing the News to New Zealand: the Supply and Control of Overseas News in the Nineteenth Century”, **Media History**, Vol. 8, No. 1, 2002, 21-34.

¹⁸ Ross Harvey, “Newspaper Archives in Australia and New Zealand”, **Media History**, Vol. 5, No. 1, 1999, pp.71-80.

Birinci Dünya Savaşı'nın Başlarında Avustralya ve Yeni Zelanda Basınında Osmanlı Algısı

İç siyasi hükümlerlerini elde etmenin yollarını 19. yy. boyunca arayan ve ulusal bütünlüklerini büyük ölçüde sağlayan Avustralya ve Yeni Zelanda, İngiltere'ye bağlı koloniler olarak dünya siyasetine katılma ve sisteme dâhil olma çabalarına yönelmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nı bu koşullar altında karşılayan Avustralya ve Yeni Zelanda kamuoyları savaşı her yönüyle ilgiyle takip etmiş, basında genel olarak İngiliz haber kaynaklarının etkisiyle savaşın gidişatına yer verilmiştir.

Savaşın başlarında Osmanlı ordusundaki Alman etkisini konu alan birçok habere yer verilmiştir. Alman subaylarının ordudaki kilit noktalara getirilişinin ele alındığı gazete haberlerinde Amiral Suchon'un Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin başına getirildiği yer almıştır¹⁹. Öte yandan Osmanlı sivil ve askerî kademelerinde görev almak üzere 800 Alman subayının İstanbul'a doğru yola çıktığı da verilen haberler arasındaydı²⁰. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi, Avustralya basınında geniş bir şekilde yer bulmuştur. Bu gelişmenin İngiltere'de ve Avustralya'da yaşayan Türkler için büyük bir şok etkisi yarattığının vurgulandığı haberde Güney Avustralya'da bulunan "Osmanlı Derneği" adlı bir kuruluşun Eylül ayında bir toplantı düzenleyerek İstanbul'daki Sadaret'e bir mektup gönderdiği bilgisine yer verilmiştir. "*Osmanlı Derneği, bizim gerçek dostumuz, koruyucumuz ve gelecekteki umudumuz olan İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluk ilişkilerinin bozulmaması için dua ediyor.*" cümlelerini içeren mektupta Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının umut edildiği ifade edilmiştir. Derneğin başkanlığını yürüten ve adı Mr. S.J. Attiah olarak verilen yetkili, yapılan toplantıda Osmanlı toplumunun savaş karşıtı olduğunu, Osmanlı Padişahının da halka verdiği mesajlarla tarafsızlığın korunmaya çalışılacağını söylediğini; ancak 16 yıl önce Almanya Kralı'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı ziyaretin Osmanlı-Alman ittifakını doğurduğunu ifade etmiştir. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni savaşa dâhil etmek için çabala-

¹⁹ **The Register**, Saturday 19 December 1914, s.15.

²⁰ "Germans in Turkey, Officers for Ottoman Capital", **The Mail**, Monday 31 August 1914, s.4.

dığını bununla beraber İslam dünyasında İngiltere'ye karşı genel bir isyan çıkarmayı planladığını da aktarmıştır. Gazetecilerin sorularına yanıt veren dernek başkanı, Osmanlı Devleti'ne bağlı Arap toplumlarının da savaşa karşı olduklarını, başta Suriye ve Mısır olmak üzere Fransız yatırımlarının yoğun olduğu Kuzey Afrika basınında da savaş karşıtı propaganda yapıldığını söylemiştir²¹. Kasım ayı itibariyle Avustralya ve Yeni Zelanda basınında savaşın İslam dünyasında nasıl karşılanacağı ile ilgili yorumlara yer verilmiş Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesi durumunda İngiltere'nin büyük bir sorunla yüz yüze kalabileceği ihtimali ele alınmıştır. Osmanlı Sultanının aynı zamanda İslam dünyasına da liderlik ettiği bilgisinin paylaşıldığı bir haberde özellikle Hindistan ve Afganistan Müslümanlarının padişahın hizmetine girebileceğinden söz edilmiştir²². 1914 yılının Eylül ayı itibariyle Osmanlı Devleti'nin bazı yetkililerinin verdikleri mesajlarda tarafsız kalınacağı konusu vurgulanmıştır. Söz gelimi Osmanlı Devleti'nin Washington Büyükelçisi verdiği mesajda ülkesinin savaşa katılmak ya da Müslümanları İngiltere'ye karşı isyana teşvik etmek gibi bir amacının olmadığını ifade etmiştir. Ancak her ihtimale karşı Osmanlı Devleti'nin askerî gücünün Avustralya basınında masaya yatırıldığı görülmüştür. Savaş durumunda 500 bini iyi eğitilmiş olmak üzere büyük çoğunluğu Alman subayları tarafından yetiştirilmiş bir milyonluk bir ordunun toplanabileceği bilgisine yer verilmiştir²³. Bunun yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin tarihsel geçmişi ve sosyo-politik durumu da çeşitli yönleriyle değerlendirilmiştir. Bu yönde değerlendirmeler içeren bir köşe yazısında Osmanlı Devleti'nin son yüz yıldır sergilediği dış politikada anormallikler olduğu, Avrupalı büyük devletlerin kurduğu dengenin gözetildiği ve genellikle devletler arasındaki mücadelelerden yararlandığı vurgulanmıştır. Öte yandan, 22 milyonluk nüfusun sadece 7 milyonu Türk iken yaklaşık 5 milyonunun Hristiyan ve geri kalanının Arap ve diğer unsurlardan oluştuğu yazılmıştır. İmparatorluğun Arap nüfusunun devle-

²¹ "Turkey, Admiration for Britain", **The Sydney Morning Herald**, Saturday 19 September 1914, s.12; **Observer**, Saturday 14 November 1914, s.41; **The Register**, Saturday 7 November 1914 s.10; "Ottoman Association Patriotic Speeches", **Daily Herald**, Saturday 19 September, s.5.

²² **The Tamworth Daily Observer**, Tuesday 3 November 1914, s.2.

²³ "Islam and the War", **The Farmer and Settler**, Tuesday 1 September 1914, s.1.

te olan yegâne bağlılığının dinsel nedenlere dayandığı da verilen bilgiler arasındaydı²⁴.

Kasım ayı başlarında Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması, İtilaf Devletleri açısından değerlendirilerek tepkili haberlere konu olmuştur. Rus haber ajansları kaynak gösterilerek verilen bir haberde Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın etkisiyle hareket ettiği ve Karadeniz limanlarında savunmasız insanların bombalanmasından sorumlu olduğu yazılmıştır²⁵. Bu olaydan sonra İngiltere Konsolosunun İstanbul'u terk etmesi, Osmanlı'nın savaşa fiilen girmesi olarak değerlendirilmiştir²⁶. Fransız gazetelerin kaynak gösterildiği bir haberde de Alman subayları tarafından yönetilen Türk filosunun Fransız bandıralı bir gemiye verdiği zarar sonucunda iki Fransız vatandaşının öldüğü, bu nedenle Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiği aktarılmıştır²⁷. Avustralya basınına göre; Osmanlı Devleti Almanya'nın müttefiki olmakla birçok olumsuzluğa davetiye çıkarmaktaydı. Kurnaz bir devlet adamı olarak gösterilen II. Abdülhamit döneminden beri büyük devletlerin çıkar çatışmalarından yararlanan Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'nda ordusunu Almanya'ya teslim etmekle Boğazlar başta olmak üzere batıdaki birçok toprağını kaybetme riskiyle karşı karşıya olduğu iddia edilmiştir²⁸. Osmanlı Devleti'nin irredentist yaklaşımları, Balkan Devletleri'ni harekete geçireceğinden ve Kırım Harbi'nde Rusya'yı alt etmesine karşın günümüzde şartlar değiştiğinden, Rusya karşısında zor durumda kalabileceği ifade edilmiştir²⁹.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na katılmasının ilk akla getirdiği konu; bu devlete halifelik bağı ile bağlı olan İslam dünyasının bu duruma nasıl tepki göstereceğiydi. Esas olarak büyük bir kısmının

²⁴ "An Ottoman Anomaly", **Examiner**, Saturday 9 January 1914, s.3.

²⁵ "The Goeben and Breslau", **Otago Daily Times**, Volume LXVIII, 15 August 1914, s.5.

²⁶ "Turkey at War, Ottoman Fleet at Black Sea", **The Tamworth Daily Observer**, Tuesday 3 November 1914, s.2.

²⁷ "France Declares War upon the Ottoman Government", **Sunday Times**, 8 November 1914, p.2.

²⁸ "Deluded Turkey", **The Register**, Thursday 12 November 1914, s.4.

²⁹ "Enter Turkey", **Daily Herald**, Saturday 7 November 1914, s.27.

İngiltere'nin sömürgelerinde yaşaması, *İslam toplumunun durumunu özel kılıyordu. Bu konuya ayrıntılarıyla eğilen Avustralya ve Yeni Zelanda basınında yer alan bir habere göre; Afganistan Emiri'nin İngiltere Parlamentosu'na gönderdiği mektupta Osmanlı Devleti'nin Almanya sa-
fında savaşa girmesinin ahmakça bir hamle olduğu ve bu durumun İslam dünyasının genel düşüncesini değiştirmeyeceğini vurgulanmıştır*³⁰. Öte yandan, Yeni Zelanda basınında yer verilen, Orta Asya ve Doğu Afrika Müslümanları üzerinde ciddi bir etkisi olan Ağa Han'ın yaptığı açıklamalar da Osmanlı Şeyhü'l-İslâm'ın dünya Müslümanlarının üzerindeki etkiyi sorguluyordu. Ağa Han'ın aktarılan açıklamalarına göre Osmanlı Sultanı özgür iradesiyle savaşa katılma kararı almamış, üstelik savaş sonrasında Almanya'nın İslam dünyasının hamiliğini elde etme tehlikesi de ortaya çıkacak olan olumsuzluklardan biriydi³¹. Bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin askerî durumu, sık sık yer alan haberler arasındaydı. Osmanlı Devleti'ndeki Alman etkisinin bilinmesine rağmen, ordudaki bazı grupların Alman kar-
şıtlığı sergilemeleri ve 4 Alman askerinin tuhaf bir şekilde öldürülmesi, basında yer alan ilginç haberler arasındaydı³².

Savaşın ilerleyen safhalarında Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri karşısında çaresiz durumlara düştüğünü gösteren gelişmelere basında sık-
ça yer verilmiştir. İngiltere'ye ait zırhlıların Saros Körfezi'ne düzenledik-
leri şiddetli bombardımanlar neticesinde bölge halkının paniğe kapılarak
evlerini terk ettikleri ve Osmanlı donanmasının önemli bir parçası olan
Mesudiye zıhlısının da sulara gömüldüğü aktarılmıştır³³.

Avustralya ve Yeni Zelanda'da Savaş Tartışmaları ve Asker gön- derme Kararının Alınması

I. Dünya Savaşı'nda Avustralya'nın İngiltere'nin tarafında yer alarak
cepheye asker göndermesi her şeyden önce anayasal bir sorumluluktan³⁴.

³⁰ "Ottoman Folly", **Examiner**, Tuesday 1 December 1914, s.5.

³¹ "Islam and the Holly War", **Oamaru Mail**, 22 December 1914, s.7. Hindistan Medreseler Birliği de İngiltere ile dayanışma halinde bulunacaklarını iletilmişlerdir. **Press**, Volume L, Issue 15120, 9 November 1914, s.7.

³² "Ottoman Army not United, A Section Resentful Against Germany", **Evening Post**, Volume LXVIII, 2 November 1914, s.5.

³³ "Turkey's Troubles", **Observer**, Saturday 26 December 1914, s.38.

³⁴ Ayşe Candan Kirişçi, *Nation Building and Gallipoli: Representation in Turkish*,

Bunun ötesinde İngiltere'yle olan tarihsel bağlar ve ana kıtaya karşı duyulan toplumsal sadakat Avustralya'yı harekete geçiren en önemli etkenlerdi. Savaşın başlarında seçim rekabetinin yaşandığı Avustralya'da Liberal parti lideri Joseph Cook, yaptığı açıklamada; "...*bütün kaynaklarımızla İngiltere'nin yanındayız.*" sözlerine yer vermiş; İşçi Partisi lideri Andrew Fisher ise son adam ve son "şiling'e kadar İngiltere'nin hizmetinde olacaklarını söylemiştir³⁵. Avustralya'nın 20 bin kişilik ordu birliğine ek olarak Yeni Zelanda da İngiltere'ye olan bağlılığını 25 bin kişilik askerî birliği harekete geçirmekle göstermiştir. 25 Nisan 1914 tarihinde Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ait askerler (Australian and New Zealand Auxiliary Corps) ANZAC olarak ifade edilecek olan birliği oluşturmuştur³⁶.

1915 yılına gelindiğinde İngilizler, Avustralya'dan bekledikleri askerî gücü henüz tam anlamıyla temin edememişlerdi. Bu nedenle, Avustralya ordu yetkilileri yaptıkları açıklamada ocak ayı itibariyle bir tümen ve bir atlı tugaydan oluşan askerî birliği mobilize etme hazırlıkları içerisinde olduklarını duyurmuşlardır. Sayı olarak yaklaşık 21.000'i bulduğu açıklanan bu askerî güce sivil vatandaşların gönüllü olarak sundukları hizmetin dâhil edilmediğine de açıklamada yer verilmiştir. Bunun yanında, Avustralya'nın sunduğu askerî katkıyla beraber İngiltere'nin sömürgelerinden toplamda 1.900.000 kişiyi seferberlik kapsamında savaşa dâhil ettiği verilen bilgiler arasındaydı³⁷. Esasında, Avustralya basınında seferberlik konusunda ikircikli yaklaşımlar sergilenmiştir. Bir yandan Avustralya'nın İngiltere'ye sunduğu askerî destekten dolayı övgüyü hak ettiği ve zaten Avustralyalıların onur ve varlık mücadelesi gibi konularda

Australian and New Zealand Literature, (Unpublished Master Thesis), Boğaziçi University, İstanbul, 2011, s.102.

³⁵ Macintyre, **a.g.e.**, s.157. Bu arada, Avustralya'da savaş kampanyaları başlamıştı. Savaşın Noel tarihine denk gelmesinin de etkisiyle Batı Avustralya'nın şehir meydanlarında geniş katımlı şöenler düzenlenerek katılımcılar arasında büyük bir çekiliş organize edilmiştir. Savaşa katılan askerlerin bu çekilişten karşılıksız olarak yararlanacakları duyurulmuştur. "Western Australia Patriotic War Fund", **The West Australian**, Monday 21 December 1914, s.7.

³⁶ Tom Brooking, **The History of New Zealand**, Greenwood Press, London, 2004, s.98.

³⁷ "The Call for Men", **Examiner**, Saturday 2 January 1915, s.5.

hassas bir toplum oldukları vurgulanırken diğer yandan da Avustralya'nın bu savaşa hazırlıklı olmadığı iddia edilmiştir. İnsanlara tam olarak ne için savaştıkları anlatılmadan gönül rahatlığıyla orduya yazılmayacakları, bunun yanı sıra ordunun askerî ihtiyaçlarının savaş durumunda tam olarak karşılanamayacağı ifade edilmiştir³⁸. Ancak buna rağmen, Avustralya'da savaş karşıtları çok küçük bir kitleyi oluşturmuşlardır. Yukarıda da ifade edildiği gibi seçim rekabetinin yaşandığı Avustralya'da muhalefet lideri Joseph Cook, seçim kampanyasını büsbütün savaş üzerine oluşturmuştu. Cook, yapmış olduğu açıklamada, mümkün olan en kısa sürede 40-50 bin kişilik bir orduyu hazır hale getirmenin gerekliliğinden söz etmiştir³⁹. Buna paralel bir açıklamayı Senatör Millen de yapmıştı. Millen'e göre Avustralyalılar Kraliyeti savunmak için kendilerini sorumlu hissetmeli ve gönüllülerle birlikte minimum 100.000 kişilik askerî kuvvetle İngiltere'ye destek verilmeliydi⁴⁰. Mr. Cook, ilerleyen günlerde gazetelere yansıyan bir başka açıklamasında ise Avustralya'nın geline nokta Kraliyete karşı sorumluluğunu henüz yerine getiremediğini ifade ederek Kanada ile kıyaslandığında Avustralya'nın gönderdiği asker sayısının son derece düşük olduğunu iddia etmiştir⁴¹. Avustralya'nın savaşta sergileyeceği tutumun tartışıldığı bir gazete yazısında; Avustralya'nın savaşdaki tarafsızlığı evi yanan bir adamın keman çalarak vakit geçirmesine benzetilerek esasında İngiltere'nin asker talebinin olmamasına rağmen, savaş sonrasında Almanya'nın denetimine girme tehlikesinin de ortaya çıkabileceğinden bahsedilmiştir⁴².

Yeni Zelanda'nın savaşa dâhil olması tıpkı Avustralya'da olduğu gibi Kraliyete sadakat ve bağlılık çerçevesinde ele alınmış, basında finansal çekinceler dışında, savaş karşıtlığına rastlanmamıştır. Bunun yanında, bu savaşın geniş çaptaki etkilerinin şu ya da bu şekilde saklı birer cen-

³⁸ A.g.g.

³⁹ "Australia's War Force", **Geelong Adviser**, Monday 4 January 1915, s.3; **Bendigo Adviser**, Monday 4 January 1915, s.8.

⁴⁰ "Australia and the War", **Colonist**, Saturday 9 January 1915, s.4.

⁴¹ "Australia and the War", **Bendigonian**, Tuesday 12 January 1915, s.7.

⁴² "Australia not Neutral", **The Sydney Morning Herald**, Friday 8 January 1915, s.7.

net olan Avustralya ve Yeni Zelanda'da hissedileceği ifade edilmiştir⁴³. İngiltere'nin her ihtimale karşı savaş için tahsis ettiği bütçeden Kanada'ya 30 milyon, Avustralya'ya 20 milyon ve Yeni Zelanda'ya ise 10 milyon sterlin ayırdığı, ancak bu paranın mutlaka askerî işler için kullanılacağı verilen bilgiler arasındaydı⁴⁴. Savaşın finansmanı ile ilgili sorulan sorulara Başbakan W.F. Massey verdiği cevapta; Yeni Zelanda'nın ekonomik dengesini bozacak ve işsizliği körükleyecek bir savaş vergisini asla düşünmediklerini aktarmıştır⁴⁵.

Yeni Zelanda'da savaş propagandası, sadece İngiliz Kraliyetine duyulan bağlılıkla yapılmıyordu. İngiliz Anglikan Kilisesi Başrahibi A.M. Johnson, Yeni Zelanda ziyaretinde yaptığı açıklamada;

"... bütün çabalara rağmen savaş kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bu savaş, sadece İngiliz Kraliyetinin geleceğini belirlemeyecek, tıpkı kutsal kitapta yazıldığı gibi sadakat ve gerçeğin de açığa çıkmasını sağlayacaktır. Bu savaş, yol açtığı muazzam zararların yanında İmparatorluğumuzun bütünleşmesini sağlayacak, birlik ruhunu güçlendirecektir." Başrahibin açıklamasında dikkat çeken bir diğer nokta; *"... seküler anlayışın merkezi olan Almanya'ya karşı verilen bu savaş bir yönüyle Hristiyanlığın ayakta kalmasını sağlayacaktır."* şeklindeki değerlendirmesiydi⁴⁶.

Zaman zaman İngiliz basınında savaş ile ilgili haberlerin alıntılanarak verildiği bu sıralarda, İngiliz basınında da savaşın sömürgelerin sadakatini gerektirdiği yönünde birçok haberin yer aldığı anlaşılmaktadır⁴⁷.

Kasım ayından itibaren Yeni Zelanda basınında cepheye asker gönderme haberleri sıkça yer almıştır. Bu haberlerde daha fazla sayıda asker göndermenin önemine değinilmiştir⁴⁸. Savunma Bakanlığından yapılan

⁴³ "Lessons of the War", **Colonist**, Volume LVI, Issue 13597, 12 October 1914, s.6.

⁴⁴ "Financing the War", **Grey River Argus**, 6 October 1914, s.2; "War Expenditure", **Ohinemuri Gazette**, Volume XXV, Issue 3322, 23 November 1914, s.2.

⁴⁵ "War Tax", **Taranaki Daily News**, Volume LXVIII, 11 November 1914, s.5.

⁴⁶ "Christianity and War", **Dominion**, Volume 8, Issue 2326, 7 December 1914, s.6.

⁴⁷ "The Moral of War Time, ImperialUnity", **Evening Post**, Volume LXXXIX, Issue 1, 2 January 1915, s.8.

⁴⁸ "Need for More Men", **Colonist**, Volume LVI, Issue 13624, 12 November 1914, s.6.

açıklamada savaş ne kadar sürerse sürsün askere alma sürecinin devam edeceği dile getirilmiştir. Öte yandan, Mısır'a varan Yeni Zelanda birliklerinin İngiliz üssünde iyi karşılandıkları verilen haberler arasındaydı⁴⁹.

1915 yılına gelindiğinde savaşın sonucunu belirleyecek olan gelişmeler henüz yaşanmamıştı. Aslında Kanal Cephesi'nde Osmanlı İmparatorluğu'na ait birlikler İngiliz ordusu karşısında güç durumdalar; ancak tarafsızlığını sürdüren Balkan devletlerinin savaşındaki tutumlarının ne yönde değişeceği belirsizliğini korumaktaydı. Bu şartlar altında açılan Çanakkale Cephesi, genel olarak Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı bir harekât başlatılması isteğine dayanıyordu⁵⁰. İngiltere'nin savaş planlarına göre bu harekâtın başarılması durumunda Balkan devletlerinin İttifak Devletleri tarafına geçmeleri önlenecekti. Harekâtın başarıyla tamamlanması hâlinde; Türk ordusunun ikiye bölüneceği, İstanbul ve Boğazların İtilaf Devletleri'nin kontrolü altına gireceği, Tuna'ya bir geçit açılmış olacağı, Rusya ile iletişim kurulacağı, Rusya'nın zengin tahıl ambarlarına sahip olma imkânı sağlanacağı, Balkan ülkelerinin İtilaf Devletleri'nin yanında yer almasının sağlanmış olacağı, ayrıca Karadeniz limanlarında kilitlenmiş durumda olan ticaret gemilerinin serbest bırakılmasının sağlanacağı üzerinde durmuşlardır⁵¹.

Şubat ayından itibaren İtilaf kuvvetlerine bağlı uçakların başlattığı bombardıman, Çanakkale Boğazı'nın İngiliz ve Fransız filoları için

⁴⁹ "Colonial Troops in Egypt", **Ashburton Guardian**, Volume XXXV, Issue 9028, 26 December 1914, s.5.

⁵⁰ Bu düşünce, Türkiye'de I. Dünya Savaşı dönemini konu alan tarih yazınında genel bir kabul halini almış olsa da 1914 yılının Ağustos ayında İngiltere Deniz Bakanı Winston Churchill'in Çanakkale Boğazı'nın karadan ve denizden yapılacak bir taarruz ile geçilerek, Boğazlar bölgesinin taarruz altına alınması fikrini ortaya attığı bilinmektedir. Bununla beraber, Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos da, Osmanlı Devleti'nin henüz tarafsız olduğu bir dönemde, 18 Ağustos 1914 tarihinde Londra'ya gönderdiği bir telgrafta Çanakkale'de bir cephe açılmasını önermiştir. Figen Atabey, "İngiliz Savaş Konseyi'nin Çanakkale Stratejisi", *Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler*, (Edt. Lokman Erdemir-Kürşat solak), Karınca Ajans Matbaacılık, Ankara, 2015, s.35.

⁵¹ Figen Atabey; "İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Harekâtı", **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Özel Sayı, Ağustos 2010, Ankara, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, s.153.

temizlenmesine yönelikti. Çanakkale Boğazı'nın iki yakasına konuşlandırılmış olan Türk tabyalarından açılan ateş ve boğaza döşenen mayınlar sayesinde Mart ayının ortalarına doğru İtilaf filosunu oluşturan önemli zırhlılar batırılmıştı⁵². Bu gelişme üzerine, Londra'da Savaş Bakanlığı, yeni bir plan üzerinde durmaya başlamıştır. Buna göre Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yapılarak İtilaf Devletleri'ne ait filonun Boğazı geçmesi sağlanacaktı⁵³. Çanakkale'ye karşı girişimin ilk hedefi, Birleşik Filonun Çanakkale Boğazı'ndan zorla geçirilmesi olduğundan Boğaz'ın dar kesimindeki istihkâmların düşürülmesi harekâtın temeli olarak kabul edilmiştir⁵⁴. Harekâta beş piyade tümeni, bir piyade tugayı ile zayıatı yeni gemilerle ikmal edilmiş olan Birleşik Filonun tamamı katılmıştır. Asıl kuvvetler, iki bölgeye -Kabatepe ve Seddülbahir kıyılarına çıkarılacak, kuvvet çoğunluğu az bir farkla Seddülbahir kesiminde bulunacaktı. İki tümendenden kurulu ve Anzak adıyla bilinen Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu; Kabatepe dolaylarından ilk hedef olarak Conkbayırı - Kocaçimen Tepesi hattını ele geçirecek, buradan Maltepe üzerine ilerleyerek yarımada'yı kuzeye karşı tıkayacak ve Kilitbahir Platosu'na taarruz için hazırlanacaktı⁵⁵.

Nisan ayında İngiliz, Fransız Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan'dan Mısır'a gönderilen kuvvetler Limni Adasında toplanmaya başladılar⁵⁶. Mondros Limanı'nda sınıflandırılan birlikler, her biri farklı bir noktaya olmak üzere Gelibolu Yarımadası'na yapılacak olan çıkarmada görev bölgelerine gönderildiler. Yapılan planlamaya göre Avustralya ve yeni Zelanda ordu birlikleri (ANZAC) Yarımada'nın en dar kısmı olan Kaba Tepe bölgesinde görevlendirilmişlerdir⁵⁷. Yapılan çıkarma harekâtında Anzak or-

⁵² C.R.M.F. Crutwell, **A History of the Great War, 1914-1918**, Clarendon Press, Oxford, 1940, s.212.

⁵³ Crutwell, **a.g.e.**, s.212.

⁵⁴ **Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, (Haziran 1914- 25 Nisan 1915)**, V. Cilt, I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012, s.218.

⁵⁵ **Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, (Amfibi Harekât)**, V. Cilt, II. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012, s.8.

⁵⁶ Phillip F.E. Schuler, **Australia in Arms**, T. Fisher Unwin LTD., London, 1916, s.94.

⁵⁷ Mayor Fred Waite, **The New Zealanders at Gallipoli**, Whitcombeand Tombs Limited, Auckland, 1921, s.75.

dusu çok ağır kayıplar vermiştir. Muharebelerde 2.200 Avustralya askeri yaşamını yitirirken Yeni Zelanda birliklerinden 2.741 kayıp verilmiş, bununla beraber 4.526 kişi de ağır şekillerde yaralanmıştır⁵⁸.

ANZAK Birliklerinin Gelibolu Yarımadası'ndaki İlk Çarpışmaları

Çanakkale Cephesi'ndeki savaşların genel gidişatı ile ilgili dönemin gazetelerinde yer alan haberlerin temel kaynakları; savunma bakanlığı yetkililerinin yaptıkları resmî açıklamalar ve cephede bulunan askerî sınıfa mensup olanların gönderdikleri telgraf ve mektuplar idi. Yapılan resmî açıklamaların yanı sıra; cepheden gönderilen asker mektupları Çanakkale Cephesi'nin bütün sıcaklığıyla anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Haziran ayında, Çanakkale'deki Avustralya birliklerinin temsilcisi Kaptan C.E.W. Bean, Anzak Koyu'na yapılan çıkarmayı bütün ayrıntılarıyla ortaya koyan mektubunda; Türk siperlerinden açılan ateş sonucunda kıyıya asker taşıyan botlardan birkaçının batırıldığını ve bu sırada büyük kayıplar verildiğini aktarmıştır⁵⁹. Öte yandan Çanakkale Cephesi'nde İngiliz ve Anzak birliklerinden sorumlu Akdeniz Harekâtı Genel Kumandanı Sir Ian Hamilton, Avustralya Savunma Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta Anzak kuvvetlerinin oluşturduğu 29. Tümenin 600 yard ilerlediği ve Türklere ait bazı siperlerin ele geçirildiğini ifade etmiştir. Yapılan muharebelerde Türk tarafının ağır makineli silahlarıyla açtıkları ateş sonucunda büyük kayıpların verildiği, ancak Fransız birliklerinin harekâta dâhil edilmesiyle Anzak kuvvetlerinin üstün duruma geçtikleri belirtilmiştir. Bu olay çarpışma sonucunda aralarında Alman subayların da bulunduğu 10'u subay olmak üzere 400 Türk askerinin esir alındığı ifade edilmiştir⁶⁰. Kara harekâtının ilerleyen aşamalarında ölü ve yaralı sayılarının netleşmesiyle gazetelerde savaşın ciddiyeti üzerinde durulmaya başlanmıştır⁶¹. Çıkarma

⁵⁸ Brooking, **a.g.e.**, s.100.

⁵⁹ "Gallipoli, The First Day Fight in the Hills", **The Sydney Morning Herald**, Friday 18 June 1915.

⁶⁰ "Australians at Work, Heavy Loses Reported", **The Register**, Monday 7 June 1915, s.8.

⁶¹ Kara harekâtı sırasında yaşamını kaybeden askerlerin fotoğrafları özgeçmişleriyle beraber gazetelerde verilmeye başlanmıştır. "The Casualties", **The Argus**, Monday

planının tahmin edilenden daha ağır kayıplarla sonuçlanması nedeniyle Çanakkale kara harekâtı I. Dünya Savaşı'nın en riskli ve cesur aşaması olarak değerlendirilmiştir⁶².

İngiltere'nin Çanakkale Cephesi'ndeki resmî habercisi Mr. Ashmead Bartlett, göndermiş olduğu telgrafta 26 Nisan gecesi sabaha karşı Türk piyadeleri top atışlarının eşliğinde, Anzak kuvvetlerini denize doğru püskürtmek için başlattıkları operasyonda Avustralya ve Yeni Zelandalıların gösterdikleri cesaret ve azmin kayda değer olduğunu vurgulamıştır. General Birdwood'ta hayranlık uyandıran bu gelişme Avustralya basınında gurur verici bir durum olarak verilmiştir⁶³. Benzer bilgileri içeren haberler Yeni Zelanda basınında da yer almıştır. General Alexander Godley tarafından gönderilen mektupta; 25 Nisan'da yapılan çıkarma harekâtında Anzak birliğine Auckland bölgesinden katılan Yeni Zelandalı askerlerin çok cesurca savaştıkları birliğin komutanı Plugge'nin iki kez yaralanmasına rağmen askerlerinin başından ayrılmadığı vurgulanmıştır. Mektupta ayrıca Auckland halkının Yeni Zelanda'ya sundukları katkının bilincinde olmaları gerektiği de yer almıştır⁶⁴. Aynı içerikteki bir başka haberde de Yeni Zelanda'nın Otago şehrinden gönderilen birliklerin oluşturduğu piyade birliğinin de cesurca savaştıkları aktarılmıştır⁶⁵. Bu arada Çanakkale Muharebeleri'nde hayatını kaybeden Anzak askerlerinin isimleri ve yaşamöyküleri gazetelerde dikkat çekici başlıklarla veriliyordu⁶⁶. Bunun yanı sıra, İtilaf filosuna

3 May 1915, s.8; Kara harekâtının ilk gününde 2000 ila 3000 arasında kayıp verildiği ilerleyen aylarda netleşmiştir. "First Day in Gallipoli", **Colonist**, Wednesday 16 June 1915, s.4.

⁶² "Heroes of the Dardanell", **Sunday Times**, Sunday 6 June 1915, s.28.

⁶³ "The Fighting for a Footing", **Barrier Miner**, Sunday 9 May 1915, s.1.

⁶⁴ "Landing at Gallipoli", **Otago Daily Times**, Issue 16440, 20 July 1915, s.6. Yeni Zelanda basınında, cepheden gönderilen telgraf ve mektuplardan yola çıkılarak askerlerin kahramanlıklarının öyküleştirildiği haberlerle doludur. "Çanakkale'deki askerlerimiz büyük bir kararlılık ve cesaret örneği sergilemişlerdir. Ön saflarda savaşmak isteyen Yeni Zelandalı birlikler, yaralandıkları durumlarda bile cephe gerisine gitmek istememişlerdir.", "Our Boys, Their Doings in Gallipoli", **The Sydney Morning Herald**, Volume XI, Issue 2779, 29 July 1915, s.4.

⁶⁵ "The Otago Battalions Work", **Otago Daily Times**, Issue 16449, 30 July 1915, s.5.

⁶⁶ "The Honour List", **Northen Star**, Monday 10 May 1915, s.5.

bağlı zırhlılardan açılan top ateşiyle Türklerin ağır kayıplar verdiği geniş yer bulan haberler arasındaydı. General Hamilton, 3 Haziran'da gönderdiği telgrafta Türklere yaklaşık 10.000 kayıp verdirdiklerini belirtmiştir. Gönderilen telgrafta belirtildiğine göre Türkler ölümlerini gömmek için on iki saatlik bir ateşkes süresi elde etmişlerdi⁶⁷. Basında yer alan haberlere göre; General Hamilton'un 4 Haziranda verdiği emirle Türklere ait siperlere saldırı başlatılmıştır. Savaş gemilerinden yapılan top atışlarıyla desteklenen bu saldırı sonucunda Anzak birliklerinin oluşturduğu 20. Tümen 500 yard ilerlemiş ve güçlü bir Türk tabyasını ele geçirmişlerdir⁶⁸. General Hamilton'un bizzat Avustralya Savunma Bakanı Senatör Pearce'e gönderdiği telgrafta da aynı bilgiler paylaşılarak bu saldırı sonucunda harekât merkezinden üç mil ilerleyebildiklerini ve bu sayede de Çanakkale'deki komuta merkezinin güçlendiği bilgisi yer almıştır⁶⁹. Bu haberden birkaç gün sonra da Anzac birliklerinin ele geçirmiş oldukları siperlere Türk tarafından başlatılan bombardıman sonucunda elli kayıp verildiği ve Anzak kuvvetlerinin otuz yard geri çekilmek durumunda kaldıklarının haberi verilmiştir. Öte yandan, boğazı geçerek İstanbul'a gitmeyi başarabilen İngiliz denizaltılarının Haliç'te bir vapuru, Nagara yakınlarında da üç ticaret gemisini batırdığı ifade edilmiştir⁷⁰.

ANZAK Birliklerinin Çanakkale Cephesi'nde Yaşadıkları Güçlükler

Çanakkale Cephesi'nde işlerin planlandığı gibi gitmemesi ve savaşın uzun sürmesi, İtilaf kuvvetlerinde moral bozukluğuna yol açtığı gibi, sayıları yüzbinleri bulan asker kitlesinin yiyecek ve içecek maddeleri gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında çok ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Her ne kadar, Çanakkale'ye asker yığan devletler dönemin süper güçlerini oluştursalar da, ülkelerinden binlerce kilometre uzaktaki bir cephe-

⁶⁷ "Turkish Losess Ten Thousand", **The Age**, Monday 7 June 1915, s.9. Her iki tarafın, ölümlerini gömmek için birçok defa geçici süreler için ateşkes anlaşmasına vardıkları anlaşılmaktadır. "An Armistice", **New Zealand Herald**, Volume LII, Issue 15977, 23 July 1915, s.4.

⁶⁸ "Succesful Bayonet Attack", **National Advocate**, Tuesdy 8 June 1915, s.2.

⁶⁹ "British Centre Advanced", **Barrier Miner**, Thursday 10 June 1915, s.2.

⁷⁰ "Turkey", **Weekly Times**, Friday 25 June 1915, s.14.

de askerî harekât yürütmeye çalışmaları bu devletleri pek çok bakımdan güç durumlara sevk etmiştir. Gazetelere yansıyan resmî açıklamalarda her ne kadar cephedeki askerlere iyi besin maddelerinin sunulduğu aktarılsa da⁷¹, askerlerin gönderdikleri mektuplar bu konuda vahim durumların yaşandığını ortaya koymaktadır⁷². Bu mektuplarda askerler genel olarak yiyeceklerin iyi pişirilmediğinden ve kendilerine ulaştırılınca dek bayatladığından şikâyet etmişlerdir⁷³. Haber ajanslarına Çanakkale'den gelen bir telgrafta ise Fransız birliklerinin günde bir litre şarap aldıkları Fransa Hükümetinin bu imkânı sağlamak için zahmetli bir iş olan kargo hizmetini göze almasına rağmen Anzak birliklerinin günde yarım litre su haklarının olduğundan bahsedilmiştir⁷⁴. Gazetelerde yayınlanan bir Anzak askerinin mektubu cephedeki eşitsizliği ilginç bir şekilde ortaya koyuyordu. Bu mektuba göre; Fransız askerleri susuzluklarını şarapla giderirlerken Anzak

⁷¹ “Good Food in Trenches”, **The Age**, 8 September 1915, s.8. İngiliz yetkililerin yaptıkları açıklamada askerlere günlük olarak altı kutu bisküvi, konserve biftek, şeker ve reçel verildiği ifade edilmiştir. “The Position at Gallipoli”, **New Zealand Herald**, Volume XLIX, Issue 251, 22 October 1915, s.5. H. Puckett adlı bir asker, kardeşine gönderdiği mektupta konserve et, salam, kurutulmuş sebzeler ve bisküvi gibi gıdaların bolca kendilerine verildiğini aktarmıştır. “Plenty to Eat”, **The Sydney Morning Herald**, Thursday 15 July 1915, s.5. Buna karşın, cephedeki askerlerin konserve gıdalardan hoşlanmadıkları yönünde bazı haberlere de yer verilmiştir. Lord Kitchener’ın Çanakkale Cephesi’ne yaptığı ziyarette askerlere yemekleri nasıl bulduklarını sorunca bu konudaki rahatsızlıklarını bildirerek sadece sakız çiğneyebildiklerini söylemişlerdir. “Why Anzac Was Unhealthy”, **Geelong Advertiser**, Thursday 24 February 1916, s.3.

⁷² Çanakkale’de yaralanmış bir Anzak askeri, gönderdiği mektupta kendilerine ulaştırılan yiyeceklerin çoğu zaman bozulmuş bir halde olduğunu, dikkat etmedikleri takdirde üzerinde böcekler dolaşan yiyecekleri yediklerini aktarmıştır. “Letters From Lemnos”, **New Zealand Herald**, Wednesday 20 October 1915, s.1. Aynı şekilde sunulan menünün yenecek durumda bile olmadığı da aktarılmıştır. “Bully Beef Uneatable”, **Barrier Miner**, Volume XXXV, Issue 8306, 26 November 1915, s.5. Bu arada savaşın giderlerini azaltmak için resmi otoriteler çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Belçikalı bilim adamlarının kimya laboratuvarında arpa ve yumurta akından et benzeri bir madde elde ettikleri, bunun cepheye gönderilebileceği bilgisi yer almıştır. “Better Than Meat”, **Examiner**, Monday 24 May 1915, s.3.

⁷³ “Allegations About Food”, **Manawatu Times**, Volume XL, Issue 13260, 26 November 1915, s.5.

⁷⁴ “Soldiers and Wine”, **Daily Herald**, Monday 6 September 1915, s.3.

askerleri cesetlerle kirlemiş sulardan içerek hastalanıyorlardı. Bu mektubun son cümlesi ise durumu özetler nitelikteydi:

*“Bu satırları yazan kişi şarap ticaretiyle ilişkili olmayıp İmparatorluğu korumak için küçük cehennem Gelibolu’da cesurca savaşan biridir...”*⁷⁵

Çanakkale Cephesi’nde yaşanan zorluklardan bir diğeri de askerleri bezdiren sıcakların başlamasıydı. Havaların Mayıs ayına doğru birden ısınması gömülmemiş insan ve hayvan cesetlerinin kokmasına ve milyonlarca sineğin üremesine yol açmıştır. Bu olumsuzluğun giderilmesi için siperler ilaçlanmış, ancak yiyecek maddelerinin de bozulmasına yol açan bu durumun askerlerde sinir bozukluğuna yol açmasını önlenememiştir⁷⁶. Sıcak havanın yol açtığı bu olumsuzluğun yanında, ortaya çıkan kum fırtınası da Çanakkale’de Anzak askerlerinin işini zorlaştıran nedenlerden biriydi. Türklerin bu havalara alışkın oldukları ve etkili önlemler aldıklarının belirtildiği bir gazete haberinde yaz koşullarının harekâtı güçleştirdiği belirtilmiştir⁷⁷. İngiliz haber kaynaklarının belirttiklerine göre askerlerin yüz yüze oldukları en büyük zorlukların başında yüksek derecedeki sıcaklıklar geliyordu⁷⁸. Askerlerin gönderdiği mektuplardan anlaşıldığına göre havaların sıcaklığına rağmen içme suyu konusunda büyük zorluklar yaşanmamıştır⁷⁹. Özellikle Anafartalar bölgesinin zengin su kaynağına sahip olduğunun belirtildiği mektuplarda askerlere günde sadece yarım litre su verilmiş olması eleştirilmiştir⁸⁰. Özellikle harekât merkezinden uzaklaşan birliklere su temin etmek giderek zorlaşmıştır. Ele geçirilen Suvla Koyu’nda su bulunamaması, komuta kademesini çeşitli ara-

⁷⁵ “Sickness on Gallipoli”, *Daily Herald*, Thursday 25 November 1915, s.8. Bu sıralarda muharebelerde yaşamını kaybetmiş olan yaklaşık 50.00 cesedin gömülmeden beklediği aktarılmaktadır. “Ghost of Gallipoli”, *New Zealand Herald*, Tuesday 4 April 1915, s.4.

⁷⁶ “Millions of Flies”, *New Zealand Herald*, Volume LII, Issue 16026, 18 September 1915, s.8.

⁷⁷ “Sand Storm Cause Trouble”, *Sun*, Volume II, Issue 457, 28 July 1915, s.7.

⁷⁸ “Heat and Flies”, *The North Western Advocate and the Emu Bay Times*, Tuesday 21 September 1915, s.1.

⁷⁹ “Fierce Summer Heat”, *The Argus*, Wednesday 21 July 1915, s.9.

⁸⁰ “Only Half Pints of Water”, *The Bathurst Times*, Saturday 23 October 1915, s.9.

yıllara yöneltmiştir. 80.000 galon kapasiteli tanklara su pompalanmasıyla bu sıkıntının giderilmesine çalışıldıysa da, bu durum cepheye yiyecek ve su mu, yoksa cephe mi taşınmasına öncelik verilmesi gerektiği konusunda ikilemler yaşanmasına yol açmıştır⁸¹. Çanakkale Muharebeleri'nde su faktörü çarpışan güçlerin üstünlük kurmalarında önemli bir etki taşımıştır. Yeni Zelanda gazetelerinin birçoğunda yer almasına rağmen ayrıntıları verilmeyen bir haberde Türklerin su kaynaklarını zehirledikleri bilgisine yer verilmiştir⁸².

İçme suyu sıkıntısı, toz fırtınası ve sinek istilasıyla geçen uzun yaz aylarının ardından kış mevsiminin kendini erken hissettirmesi, Çanakkale Cephesi'nde işleri daha da zorlaştırmıştı. Gerekli önlemler alınmadan sıcaklık değerlerinin birden düşmesiyle askerler nöbet tutmakta zorlanmışlar, hatta nöbet esnasında donarak ölen askerlerin haberleri gazetelerde yer almaya başlamıştır⁸³. Aslına bakılırsa Çanakkale'nin son otuz yıllık sıcaklık ortalamaları Eylül ayından itibaren gazetelerde yer almaya başlamıştı. Göçmen kuşların gözlenmesiyle elde edilen bulgular ve geçmiş yılların hava olaylarının hesaba katılmasıyla bir sonuca varılmaya çalışılmış ancak dönemin meteoroloji teknolojisi isabetli bulgulara ulaşılmasını engellemiştir⁸⁴. Cepheden gönderilen bir mektupta Türklerin Ermeni ve Rumlardan oluşan birliklere yeni siperler kazdırmak suretiyle kışa hazırlık yaptıkları bilgisi yer almış, bunun yanında kendini hissettiren kış mevsiminin Gelibolu harekâtını imkânsızlığa sevk edebileceği üzerinde durulmuştur⁸⁵. Kasım ayının başlarında soğuk havanın ve fırtınanın etkisiyle Limni Adası'na demirlemiş müttefik donanmasına ait küçük tek-

⁸¹ “Water Supply on Gallipoli”, *Examiner*, Monday 6 December 1915, s.4; “No Water at Suvla Bay”, *Geelong Adviser*, Friday 29 October 1915, s.3. Suvla Koyu'nda yaşanan su sıkıntısı dönemin gazetelerinde her yönüyle ele alınmıştır. Stephen Kelly adındaki lağımcının on bir günlük çalışma sonucunda su kaynağına ulaşması adının kahraman olarak anılmasını sağlamıştır. “Water Wizard of Gallipoli”, *Star*, Issue 11709, 27 May 1916, s.7.

⁸² “Turks Poisoning the Water Supplies”, *Colonist*, Volume LVII, Issue 13775, 12 May 1915, s.5; “Turks Poisoning the Wells”, *Examiner*, Volume XXXV, Issue 9138, 12 May 1915, s.5.

⁸³ “Sentries Frozen Rigid”, *The Australian Worker*, Thursday 6 January 1915, s.18.

⁸⁴ “Gallipoli Climate”, *Morning Bulletin*, Tuesday 9 November 1915, s.8.

⁸⁵ “Winter in Gallipoli”, *The Bombala Times*, Friday 24 September 1915, s.4.

ne ve gemilerin karaya oturduğu ve içlerinin kumla dolduğu aktarılmıştır. Öte yandan, yoğun yağışlarla birlikte başlayan sel taşkınları siperlerin içlerini doldurmasıyla askerler açıkta kalarak hedef haline gelmişlerdir. Sel sularının etrafa çok sayıda ceset süpürdüğü bilgisini de paylaşan gazete haberleri askerlerin yorgunluktan silahlarını doğrultamadıklarını vurgulamıştır⁸⁶. Gelibolu’da bulunan Anzak askerlerinin ilk defa karla buluştuklarını haber veren bir gazeteye göre kar yağışının erken başlaması her şeyi alt üst etmişti. Habere göre bütün ekipmanların kara gömüldüğü cephede harekâtı sürdürmek adeta imkânsız hale gelmişti⁸⁷. Reuters muhabirinin aktardığı bilgilere göre kış aylarının yaklaşması müttefikleri çok zor durumlara sokacağından acil olarak kışlık giyecek malzemesinin toparlanabilmesi için kampanya düzenlenmesi gerekmektedir⁸⁸. Yeni Zelanda Savunma Bakanı yaptığı açıklamada Çanakkale’deki birliklerin kış şartlarından etkilenmemeleri için kalın giysiler, siperlerde kullanılmak üzere botlar, kalın yelekler gönderilmesi gerektiğini, bu malzemeleri göndermenin mesafeden dolayı zorlu bir iş olduğu ancak Savaş bakanlığının bu görevi üstleneceğini aktarmıştır⁸⁹. Büyük bir kısmı Uzak Asya dominyonlarından getirtilen Müttefik kuvvetleri Kasım ve Aralık aylarının bu denli soğuk olmasına alışkın değillerdi. 26 Kasım günü başlayan kar yağışını anlatan bir Anzak askeri mektubunda şu ifadeler yer vermiştir:

“Bizim ve düşmanın siperlerindeki kum torbaları bütünüyle karla kaplanmıştı. Böyle bir manzarayı ilk defa görüyordum. Hava o kadar soğuktu ki şişen ayaklarımızı botlardan çıkaramıyorduk⁹⁰.”

Başka bir Anzak askeri de kar yağışına Türklerin de kendileri gibi hazırlıksız yakalandıklarını ifade etmiştir. Havaaların biraz yumuşamasıyla etrafı kaplayan karların erimesi siperleri çamur deryasına çevirmiştir⁹¹.

⁸⁶ “Suffering of theTroops in the Trenches”, **The Farmer and Settler**, Friday 31 December 1915, s.1.

⁸⁷ “First Taste of Winter”, **The Farmer and Settler**, Tuesday 14 December 1915, s.1.

⁸⁸ “Need for Warmer Clothes”, **National Advocate**, Friday 1 October 1915, s.3.

⁸⁹ The Men at Gallipoli”, **Otago Daily Times**, Issue 16568, 16 December 1915, s.8.

⁹⁰ “Fighting in Snow”, **The Queens lander**, Saturday 26 February 1916, s.8.

⁹¹ “Australian Troops in the Snow”, **The Sydney Morning Herald**, Friday 17 December 1915, s.8.

Soğuk havaların ve kar yağışının şiddetini yoğunlaştırması Cephedeki iletişimi de zorlaştırmaktaydı⁹². Soğuk havayla birlikte yoğun kar ve yağmur yağışları siperlerde yaşamı zorlaştırmıştı. Zaman zaman sele neden olan yoğun yağışlarla ilgili bir gazete haberinde askerilerin hayatta kalabilmek için ağaçlara tırmandıkları bilgisi yer almıştır⁹³. Tepelerden akan sel sularının neden olduğu güçlüklerin giderilebilmesi için çeşitli arayışlara gidilmiştir. Mühendislerin drenaj, sistemiyle siperlerdeki suları boşatmaya çalışmalarına ek olarak Flander Cephesi'nde bulunmuş olan tecrübeli komutanların mutlaka bir çözüm bulacakları gazetelerde ifade edilmiştir⁹⁴.

Çanakkale Muharebeleri'nde olumsuz yaşam koşulları, tifo ve dizanteri gibi çeşitli hastalıklara yol açmıştır. Ekstrem iklim koşulları, kokuşmuş cesetler, aşırı miktarda karasineğin yol açtığı enfeksiyonlar, dişlerin çürümesi ve hatta Türklere esir düşülürse hadım edilme korkusu Anzak askerlerinin ciddi sağlık sorunları yaşamalarına yol açmıştır⁹⁵. Hijyen sorununa ek olarak, şiddetli çatışmalarda yaralanan yüzlerce askerin bakımı ve tedavi edilmesi için de profesyonel bir sağlık hizmetini gerekli kılmıştır. Gelibolu'da yaralanan askerlerin bakımı olumsuz koşullar altında gerçekleşmiştir. Muharebelerin planlanandan daha şiddetli geçmesi ve çok sayıda yaralı askerin tedavi için sıra beklemesi tıbbi malzeme, su, yiyecek ve bakım araçlarına duyulan ihtiyacı arttırmıştır. 2 doktorun ortalamam 850 askere baktığı Clan Macgillivray Hastanesi'nde yaralı askerler eğer şanslı iseler yatacak bir sedye bulabiliyorlardı. Hijyen koşullarının ve temiz su kaynağının yetersizliği genellikle septik hastalıklara yol açmıştır⁹⁶. Çanakkale Cephesi'ndeki kötü sağlık koşulları üzerine yapılan araştırmalarda bu olumsuzluğun ortaya çıkmasında yetersiz beslenmenin önemli bir

⁹² "Winter at Gallipoli", **Daily Herald**, Friday 15 October 1915, s.2.

⁹³ "Winter at Anzac", **The Bathurst Times**, Friday 24 December 1915, s.1.

⁹⁴ "Needs for the Winter", **Barrier Miner**, Friday 24 September 1915, s.22.

⁹⁵ Bkz. Michael B. Tyquin, **Gallipoli: The Medical War. The Australian Army Medical Services in the Dardanelles Campaign of 1915**, Modern History Series, Kensington, NSW, New South Wales University Press, 1993.

⁹⁶ C.E.W. Bean, **The Story of Anzac, From the Outbreak of War to the End of the First Phase of the Gallipoli Campaign**, May 4, 1915, Angus&Robertson LTD, Sydney, 1941 s.571.

etken olduğu üzerinde durulmuştur⁹⁷. Benzer olumsuzlukların Türk tarafında da yaşandığını çeşitli araştırmalar ortaya koymuştur. Yaralı ve hasta Türk askerlerinin büyük bir kısmı, tedavi edildikleri sahra hastanelerinde sedye ve battaniye sayısının yetersizliğinden ötürü yerde yatmak zorunda kalmışlardır⁹⁸.

Çanakkale’de Anzak birliklerinden sorumlu olan sağlık ekibi ile ilgili basında olumlu haberler gözlenmiştir. Askerlerin gönderdikleri mektuplarda Çanakkale’deki doktor ve hemşirelerle ilgili övgü cümleleri sıkça yer almaktaydı⁹⁹.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Anzak askerlerinin yetersiz beslenmeleri ve hijyen koşullarından uzak olmaları özellikle tifo ve dizanteri gibi hastalıklara yakalanmalarına neden olmuştur. Bu gibi hastalıkların yaygınlaşması, komutanlar arasında ciddi bir endişe yaratmıştır. Cepheden bu yönde haberlerin gelmesi İngiltere’de Avam Kamarası’nda bile tartışılmış, Savunma Bakanlığı Müsteşarı ise bu gibi haberlerin abartıldığını iddia etmiştir¹⁰⁰. Ancak, dönemin gazetelerinde Anzak askerlerinin bu hastalıklara kolayca yakalandıkları yönünde birçok haber yer almıştır¹⁰¹. Gazetelerde yer alan asker mektuplarından birinde ifade edilenler durumu özetler nitelikteydi:

“Gözetleme sıram gelinceye kadar 10 dakika oturma imkânım oldu. Bu satırları yazarken üzerimizden mermi ve şarapnel parçaları uçuşuyor. Daha fazla şeyler yazmak isterdim ama şu anda dizlerimin üzerinde duruyorum. Bugün hiç iyi hissetmiyorum. Dizanteriye yakalandım ve hastaneye çok uzak olduğum için gidemeyeceğim. Su kaynaklarımız çok az günde sadece yarım litre veriyorlar. Yedi gündür yıkanmadım. Etrafındaki arkadaşlarının vurularak öldüğünü görmek insanı vahşileştiriyor¹⁰².”

⁹⁷ Geoffrey W. Rice, “Nutrition and Disease: Lessons Learnt From Gallipoli”, **The New Zealand Medical Journal**, 19th April 2013, Volume 126 Number 1373, s.1-3.

⁹⁸ Nurhan Aydın, “Çanakkale Savaşları’nda Sıhhiye ve Tahliye Hizmetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 26, S 77, Temmuz 2010.

⁹⁹ “Medical Staff Cheered”, **Weekly Times**, Saturday 18 December 1915, s.36.

¹⁰⁰ “Some Enteric and Dysentery”, **Daily Herald**, Friday 30 July 1915, s.5.

¹⁰¹ “Sickness at Gallipoli”, **Observer**, Saturday 13 November 1915, s.3.

¹⁰² “Letter from Gallipoli”, **The Mail**, Saturday 23 October 1915, s.5.

İngiliz Savunma Bakanlığı Müsteşarı Mr. H.J. Tennat, Avam Kamarası'nda 20 Ocak ile 20 Ekim arasında 3200 subay ve 75 bin askerin hastalık nedeniyle Gelibolu'dan ayrıldığı bilgisini paylaşmıştır¹⁰³. Basında geniş yer bulan bu bilgi beraberinde eleştirileri de getirmiştir. Cepheye gitmek isteyen gönüllülerin sayısının fazlalığına karşın, genç yaştaki dayanıksız insanların cepheye gönderilmesiyle adeta hastalıklara kurban verildiği yönünde eleştiriler yapılmıştır¹⁰⁴.

Anzak kuvvetleriyle Türk ordusu arasındaki mücadelenin önemli bir boyutunu da keskin nişancılar teşkil etmekteydi. Gelibolu'da savaşıyan bir subayın aktardığına göre; mücadele etmek zorunda kaldıkları birçok zorluğa ek olarak kendini kamufle eden ya da ölü taklidi yapan Türk keskin nişancılar çok tehlikeli durumlara yol açmıştır¹⁰⁵.

Her iki tarafın keskin nişancılar nedeniyle önemli kayıplar verdiği gazetelere yansımıştır¹⁰⁶. Söz gelimi Avustralyalı bir keskin nişancının iki yüz Türk askerini 300 ile 1000 yard mesafeden vurduğu aktarılan haberler arasındaydı¹⁰⁷. Cephedeki keskin nişancılar bazen gün boyu kımıldamadan karşı tarafı gözetliyorlardı. Hareket eden her nesne hedef halindeydi. Avustralyalı keskin nişancılar Türk tarafında derin bir korkuya neden olmuştur¹⁰⁸. Siperlerin dışında çıkan yangını kontrol etmek isteyen Ganeval adındaki Fransız Generalin keskin nişancı tarafından öldürülmesi büyük bir korkuya sebep olmuştur¹⁰⁹. C. Murray adındaki bir askerin arkadaşına yazdığı mektupta yer alan ifadeler durumu açıklar nitelikteydi:

“Sadece bir günde 4000 kayıp verdiğimiz düşünüldüğünde ne kadar korkunç bir durumda olduğumuz daha iyi anlaşılır. Bu kayıplardan

¹⁰³ “Sickness at Gallipoli”, **Kalgoorlie Miner**, Thursday 4 November 1915, s.8.

¹⁰⁴ “Too Young for Gallipoli”, **Barrier Miner**, Monday 15 November 1915, s.4.

¹⁰⁵ “Turk a Though Problem”, **The Tamworth Daily Observer**, Wednesday 30 June 1915, s.4.

¹⁰⁶ “Exploit in Gallipoli”, **Singleton Argus**, Thursday 20 Januar 1916, s.3.

¹⁰⁷ “Australian Sniper”, **The Land**, Friday 21 January 1916 s.12.

¹⁰⁸ “Famous Australian Sniper”, **Geraldton Guardian**, Tuesday 20 June 1916, s.4.

¹⁰⁹ “French General Killed on Gallipoli Peninsula”, **New Zealand Herald**, Volume LII, Issue 15957, 30 June 1915, s.7.

birçoğunu keskin nişancılar nedeniyle verdik¹¹⁰.”

Türk tarafından bayan olduğu tespit edilmiş olan bir keskin nişancının müttefiklere büyük zararlar verdiği ifade edilmiştir. Başka bir Türk keskin nişancısı ise Avustralyalı askerler arasında fenomen haline gelmiştir. “Percy” adını verdikleri bu keskin nişancıyı yakalamak için özel bir birlik oluşturan Anzak birliğinden Mackey adında bir askerin Percy’i göğsünden vurması sonucunda terfi aldığı haberi verilmiştir¹¹¹. Türk keskin nişancılar arasında kadınlar da bulunmaktaydı. Avustralya basınında bu yönde birçok haber yer almıştır. Bununla birlikte, Çanakkale Cephesi’nde kadınların tehlikeli görevler üstlenmelerinin özel bir eğitim dâhilinde mi olduğu, yoksa muharebe bölgesinde yaşayan kadınların aralarında kendiliğinden oluşan bir örgütlenme mi olduğu konusu kesinlik kazanmamış bir bilgi olarak varlığını korumuştur¹¹².

Gelibolu’da savaşan tarafların üstünlük kurmak adına giriştikleri yöntemlerden biri de casusluktu. Bununla ilgili gazetelerde yer alan ilginç haberlerden biri Mısır’daki Avustralya kampından asker üniformalarının çalındığı ve bunların Almanlar tarafından casusluk amacıyla kullanıldığı yönündeydi¹¹³. Türkler adına casusluk yapan ve çok iyi İngilizce konuşan bir Alman, Anzak siperlerine gelerek “...yakında Fransızlar yardıma gelip yeni siperler kazacaklar, bu yüzden ateş etmeyin!” demesi üzerine casus olduğu anlaşılmış ve sahile götürülüp vurulmuştur¹¹⁴. Avustralya birliklerinde çok miktarda Alman casusunun bulunması, ister istemez Avustralya’da yaşayan Almanların durumunu gündeme getirmiştir. Basında yer alan bir yorum yazısında şu ifadeler oldukça dikkat çekicidir:

“Avustralya’da yaşayan Almanların devletimize olan sadakati kesin olarak bilinmesine karşın, şu andan itibaren Avustralya’da hiçbir stratejik

¹¹⁰ “Worse then Mons”, **The Register**, Monday 21 June 1915, s.9.

¹¹¹ “A Sniper’s Fate in the Gallipoli Peninsula”, **Kerang Observer**, Saturday 8 July 1916, s.3.

¹¹² Nevin Yazıcı, “Çanakkale Savaşı’nda Türk Kadınının Rolü”, **Akademik Bakış**, C 5, S 9, Kış 2011, s.248.

¹¹³ “A Military Matter”, **Bendigo Adviser**, Volume XXXV, Issue 9185, 7 July 1915, s.7.

¹¹⁴ “Germen as Australians”, **The Argus**, Wednesday 26 May 1915, s.9.

pozisyonda Almanların çalıştırılmasına izin verilmeyecektir. Çeşitli görevlerde bulunan Almanların şüphelenilenlerinin derhal istifa etmesi gerekmektedir. Liverpool ve Holdsworth Kamplarında revir sorumlusu Dr. Schlink'in istifa etmesi bir başlangıç teşkil etmelidir. Düşmana sempati besleyen diğerlerinin de istifa etmesi beklenmelidir¹¹⁵.

Anzak birlikleri içinde kendini keskin nişancı olarak tanıtan bir askerin, şüphe uyandırması üzerine takip edildiği ve kendi birliğinden subaylara ateş ettiğinin anlaşılması üzerine öldürüldüğü bildirilmiştir¹¹⁶. Daily Mail gazetesi muhabirinin Almanya'ya casus olarak gönderildiğini öğrendiğimiz bir gazete haberine göre Almanların Marmara'daki denizaltılarının sayısı öğrenilmiş, yeni inşa edilen çeşitli büyüklükteki denizaltıların ise demiryoluyla İstanbul'a ulaştırıldığı bilgisi edinilmiştir¹¹⁷.

Gelibolu Siperlerinde Yaşam

Ortalama yaşam süresinin üç hafta ile ölçüldüğü Çanakkale Cephesi'nde askerî birlikler için hayatta kalmanın ilk yolu derin siperler kazmaktı. Çıkarma harekâtının yapıldığı ilk günden itibaren Anzak birlikleri, aylarca vakit geçirecekleri siperleri kazmaya başlamışlardı. Düşmanın durdurulması için birkaç sıra siper hattı kazılmıştı ve siperlerden birinin işgal edilmesi üzerine askerler diğerine geçmekteydi. Siperler, en uzun boy-lu askerlerin bile ayakta durduğunda görülemeyeceği kadar derinlikteydi ve toprağın çökmesini önlemek için kum torbaları ve kazıklarla desteklenmişti¹¹⁸. Bazen günlerce yerlerinden bile kımıldayamadıkları siperlerde eğer şanslılarsa bir ağacın gölgesinin gün boyunca sağladığı gölgeden faydalanıyorlar, hatta genellikle böğürtlen meyvesi veren ağaçlara uzanabiliyorlardı. Tabii keskin nişancılara hedef olmayı göze alabildilerse¹¹⁹! Siper

¹¹⁵ "The German Spy", **The Bathurst Times**, Saturday 31 July 1915, s.3.

¹¹⁶ "Spies Among the Australians", **Bendigo Adviser**, Volume XXXV, Issue 9182, 3 July 1915, s.5.

¹¹⁷ "Spy's Extraordinary Revelations", **Observer**, Tuesday 8 February 1916, 2.

¹¹⁸ Nevin Yazıcı, "Çanakkale Savaşı'nda Siper Hayatı ve Sosyal Faaliyetler", **Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, S 59, Nisan 2011, s.202.

¹¹⁹ John Gallilshaw, **Trenching at Gallipoli, The Personal Narrative of a New found Lander with the ill-Fated Dardanelles Expedition**, The Century Co. New York 1916, s.71.

yaşamını zorlaştıran en büyük olumsuzluk, hiç şüphe yok ki askerlerin, vurularak öldürülen arkadaşlarının cesetleriyle günlerce beraber yaşamak zorunda kalmalarıydı. Bir süre sonra cesetlerin çürümesiyle başlayan hastalık tehlikesinin yanında bu durumun yarattığı moral çöküntüsü de hesaba katıldığında, siper savaşlarının zorluğu daha iyi anlaşılmaktadır¹²⁰. Bu durumdan şikâyet eden bir Anzak askeri şu bilgileri paylaşmıştır:

“Türklerle yaşadığımız yakın muharebenin ayrıntılarını yazacak durumda değilim. Daha bir gün önce savaş tecrübelerini benimle paylaşan arkadaşlarımın cesetleri önümde duruyor. Elbiseleri bacağımdan aldığım yaraya sargı görevi görüyor. Boş bir konserve kutusu sayesinde de omurgamdan vurulmaktan kurtuldum¹²¹.”

Sıcak havalarda etraftaki insan ve hayvan cesetlerinin varlığı sinek sürülerinin çoğalmasına yol açmıştır. Asker mektuplarının birçoğunda yer alan benzer ifadeler özellikle yemek saatlerinde sineklerin siperleri istila ettikleri vurgulanmıştır¹²². Bir Anzak askerinin dediği gibi *“Güneş ışınları ve sinekler, Çanakkale Savaşlarının kalıcı hatıraları olacaktır¹²³.”*

Her iki tarafının bulunduğu siperler arasındaki mesafe zaman zaman birkaç metreyle ölçülebiliyordu. Avustralya ve Yeni Zelandalı askerlerin bulunduğu siperleri ziyaret etmiş olan Reuters muhabirinin aktardığı bilgiler arasında şu ifadeler yer alıyordu:

“18 Mayıs gecesi Türklerin bombardımanıyla büyük bir gürültü başladı. Şarapnel seslerinin vızıldaması çok ürkütücüydü. O bombardımandan sonra ağır makineli silahlarla karşılıklı ateş edilmeye başladı. Bazı noktalarda Türkler siperlere ulaştıklarında vuruluyorlardı. Hatta birçoğu

¹²⁰ Allison Booth, **Post Cards from the Trenches**, Oxford University Press, New York, Oxford, 1996, s.21.

¹²¹ “Hot Trench Work”, **The Port Macquarie News and Hastings River Advocate**, Saturday 2 October 1915, s.4.

¹²² “The Flies of Gallipoli”, **The Daily News**, Monday 30 August 1915, s.5. Havalarda ısınmasıyla dayanılmaz kokulara yol açan cesetler her iki tarafı biktirmiştir. Su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan bitlenme sorunu ise ciddi önlemler alınmasını gerekli kılmıştır. Yazar, “Çanakkale Savaşı’nda Siper Hayatı ve Sosyal Faaliyetler”, s.204.

¹²³ “Life in Gallipoli”, **Singleton Argus**, Saturday 18 September 1916, s.5.

siperlerin içerisinde öldürülüyordu. Elimizdeki esirler, Türklerin bu muharebe için yeni birlikler getirdiğini söylüyorlardı. Ertesi gün, bir Türk subayının bir doktor ve sedye taşıyan bir askerle bize doğru geldiğini gördüm. Kendilerini karşılamak için giden birlik komutanına ölümlerin gömülmesi ve yaralıların kaldırılmaları için ateşkes teklifinde bulunmuşlardı¹²⁴. ”

Siper savaşlarını çekilmez kılan bu şartlara ek olarak, kış mevsiminin yaklaşmasıyla havaların soğuması ve aşırı yağışların görülmesi de büyük sıkıntılara yol açmıştır. Yaz ayları boyunca Gelibolu’yu zorlayan müttefikler, bir sonuç alamamalarına rağmen kış mevsiminde de mücadeleyi sürdürmekte kararlı görünüyordular. Alman haber kaynaklarından alınan bilgilere göre her iki taraf Ekim ayından itibaren kış hazırlıklarına başlamışlardı¹²⁵. Alınan önlemlerle siperlerin yapısı güçlendirilmiş ve kışlık askerî malzemelerin getirtilmesine özen gösterildiyse de yaşanan gelişmeler, bu hazırlıkların yetersizliğini göstermektedir. Cepheden eve dönen bir asker eşinin gazeteye verdiği bilgilere göre siperde 23 gün geçiren sözü edilen asker sadece 2 kez yıkanmış ve 3 kez çamaşırlarını değiştirmiştir. Ayrıca soğuk havanın etkisiyle ayakları botlarının içinde donan asker, ayaklarında his ve doku kaybı yaşamıştır¹²⁶. Yoğun yağışlar sonucunda oluşan seller siperleri dolduruyor ve askerler bellerine kadar suya batıyorlardı. Bu durumlarda gün boyu ayakta beklemek zorunda kalan askerler uyuyamıyorlardı¹²⁷. Buz gibi soğuk suda bekleyen askerlerin akıbeti çoğu zaman aynı oluyordu. Donan ayaklarının zamanla morarması ve kan akışının durması neticesinde askerlerin büyük bir kısmı savaşamaz duruma geliyorlardı¹²⁸.

¹²⁴ “In Gallipoli”, **National Advocate**, Thursday 24 June 1915, s.2.

¹²⁵ “We Shall Winter at Anzac”, **Geelong Advertiser**, Saturday 6 November 1915, s.3; “Preparing for Winter”, **The Maitland Weekly Mercury**, Saturday 13 November 1915, s.12. “The Boot and Shoe” adlı firmanın yetkilinin aktardığına göre Savaş Bakanlığı siperlerde giyilmek üzere rahat ve dayanıklı botların üretilmesine başlanacaktır. “New Trench Boot”, **The Gloucester Advocate**, Saturday 23 October 1915, s.1.

¹²⁶ “Trench Fighting”, **Barrier Miner**, Thursday 6 May 1915, s.16.

¹²⁷ “Terrible Condition”, **Kalgoorlie Miner**, Tuesday 30 November 1915, s.5.

¹²⁸ “Effect on the Feet”, **The Register**, Saturday 22 January 1916, s.3; Siperlerde uzun süre vakit geçirmek zorunda kalan askerlerin genellikle el ve ayaklarında kan akışı yavaşlıyordu. Kısmi donma vakalarının sıklıkla görüldüğü Gelibolu’da Anzak

Savaş Koşullarında Noel Kutlamaları

Çanakkale Cephesi'nde bulunan Anzak Birlikleri ile Avustralya ve Yeni Zelanda toplumları arasındaki manevi bağın Noel tarihlerinde çeşitli kampanyalarla sağlamlaştığı görülmüştür. Yeni Zelanda'da *Wanganui Patriotic Committee* tarafından organize edilen bir kampanya, gazeteler yoluyla yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Merkezi Londra'da bulunan komitenin, toplanacak olan paralarla Gelibolu'da savaşan askerlere hediye almak için bir organizasyon hazırlıkları içerisinde olduğu duyurulmuştur¹²⁹. Yeni Zelanda'da yayınlanan "The Pres" gazetesini de Gelibolu'daki askerler için Noel kampanyası düzenlediklerini duyurmuştur. Bir çeşit üzümlü puding olan ve Noel bayramlarında tüketilen plum-puding için para toplanacağı, her ne kadar pudinglerin gönderilmesinin tropik hava koşullarında zor olsa da, Londra'daki gazete ofislerinin paketlenme işini ayarladığı ve bir Sterlin karşılığında bir paket pudingin gönderilebileceği aktarılmıştır¹³⁰. Aynı şekilde Yeni Zelanda Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu da yapmış olduğu toplantıda Anzak askerlerine gönderilmek üzere alınacak hediyeler için bir yardım kampanyası düzenlediğini duyurmuştur¹³¹. Aralık ayında verilen habere göre bu kurumun düzenlediği kampanya için 3000 Sterlin hedeflenmiş ve paranın 2600 Sterlini temin edilmiştir¹³².

Wanganui Patriotic Committee tarafından düzenlenen kampanyanın içeriğiyle ilgili ayrıntıların verildiği bir gazete haberinde Gelibolu'ya gönderilmek üzere çikolata, pipo, tütün ve sigara gibi keyif verici maddelerin yanında konserve meyveler, peynir ve salam gibi yiyecek maddelerinin de en geç 4 Ekim günü derneğin merkez şubesine getirilmesi gerektiği bilgisi

askerlerinin dizanteri hastalığına kolayca yakalandıkları da bilinmektedir. Kirsty Harris, *New Horizons: Australian Nurses at Work in World War I*, **Endeavour**, Vol.38, No:2, ss.111-121.

¹²⁹ "Christmas on Gallipoli", **Manawatu Times**, Volume XL, Issue 13221, 12 October 1915, s.4.

¹³⁰ "Plum-puddings for Canterbury Soldiers", **Press**, Volume LI, Issue 15408, 13 October 1915, s.6.

¹³¹ "Christmas Gift Fund", **Evening Post**, Volume XC, Issue 107, 2 November 1915, s.2.

¹³² "Christmas Gift for Soldiers", **Wanganui Chronicle**, Volume LX, Issue 20533, 18 December 1915, s.5.

yer almıştır¹³³. Öte yandan *Lawrence Patriotic Committee* adlı derneğin de benzer içerikte bir kampanya düzenlediği anlaşılmaktadır.

Cepheye gönderilmiş olan hediye malzemelerinin ulaştığı birlikten gelen teşekkür telgrafında duyulan memnuniyet ifade edilmiştir¹³⁴. Gazete haberlerinden, Noel kampanyalarının çok yaygın bir hal aldığı ve toplumun çok değişik kesimlerinden insanların bu kampanyalara destek verdiği anlaşılmaktadır.

“Royal Arms” adlı peynir fabrikası, Gelibolu’ya Noel hediyesi olarak peynir göndermesiyle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “*Bu, sade ve basit bir hediyedir ve kesinlikle reklam amacıyla yapıldığı anlaşılmamalıdır. Sanırım bu hediye cephedeki çocuklarımız için bir Noel paketi olarak kabul edilebilir. Bu ülkede konfor içerisinde yaşamamızı borçlu olduğumuz çocuklarımız için diğer üreticiler de harekete geçmelidir*”¹³⁵.

Savunma Bakanı’nın Gelibolu’dan aldığı bir telgraf, gönderilen hediyelerin cepheye ulaştığını haber vermiştir¹³⁶. Gelibolu’ya gönderilmiş olan isimli hediyelerin 1.600’ünün ise savaş ofisi kanalıyla göndericilere geri verildiği belirtilmiştir¹³⁷. Çanakkale Cephesi’ndeki hasta ve yaralı askerlerle ilgilenen Avustralya Kızıl Haç Örgütü’nde oluşturulan Noel komitesini bu askerlere hediyeler vermekle görevlendirildiği yansıyan haberle arasındaydı¹³⁸. İngilizleri yetkililerin Anzak ordusuna yönelik yayınladıkları kutlama mesajlarına da gazetelerde yer verilmiştir. Amiral Sir John Jellicoe, Mr. Rudyard Kipling ve Sömürge Müsteşarı Bonar Law gibi isimlerin mesajlarına geniş yer ayrılmıştır¹³⁹.

¹³³ “Christmas Gifts forOurBoys”, **Dominion**, Volume XLI, Issue 10187, 28 September 1915, s.5.

¹³⁴ “Our Christmas Gift”, **Tuapeka Times**, Volume XLVII, Issue 6353, 19 April 1916, s.3.

¹³⁵ “Christmas Pesents”, **Taranaki Daily News**, 16 September 1915, s.7.

¹³⁶ “Christmas Gifts for Troops”, **Hawera&Normanby Star**, Volume LXIX, 14 December 1915, s.5.

¹³⁷ “Soldiers’ Letters”, **Evening Post**, Volume XCI, Issue 52, 2 March 1916, s.8.

¹³⁸ “Christmas in theTrenches”, **Observer**, Thursday 16 December 1915, s.5.

¹³⁹ “Christmas Greetings”, **Northern Advocate**, 29 December 1915, s.4.

Gelibolu'daki askerler, yakınlarına çeşitli maddelerden ürettikleri hediyelik eşyaları ailelerine göndermişlerdir. Bu hediyeler, Türk tarafından ele geçirilmiş olan alüminyum bir su kabının üzerine yazılan bir not ya da sivriltilmiş bir şarapnel parçası olabiliyordu¹⁴⁰. Çikolata ambalajının üzerine yazılan bir kutlama mesajı gazetelerde yer almıştır¹⁴¹.

Avustralya ve Yeni Zelandalı askerler Gelibolu'da Noel eğlencesi düzenlemişler, yemek saatinde süsledikleri çam ağacına astıkları hediyeler, askerlere dağıtılmıştır¹⁴². Londra'da bulunan Avustralya Yerlileri Derneği, Anzak Kulübü'nde düzenlediği Noel gecesinde büyük çoğunluğu yaralı ve hasta askerlere ulaştırılmak üzere sigara, tütün, çikolata, kitap ve çeşitli ihtiyaç maddelerinden oluşacak olan paketlerin hazırlanması için bütçe sağlanacağı belirtilmiştir¹⁴³. Çanakkale'ye gönderilen Noel hediyelerini taşıyan bir gemini fırtınadan dolayı battığı yönündeki haberler birçok defa tekrar edilmiştir. Bu habere göre 18 Kasım günü saat 9 sıralarında hava açık olmasına rağmen denizde küçük gemiler için tehlikeli olabilecek bir dalgalanma başlamış, Noel hediyelerini taşıyan gemi batmış, mürettebatın kurtarılmasına karşın hediye ve mektuplar suya gömülmüştür¹⁴⁴.

Çanakkale Harekâtı'nın Sona Ermesi ve Gelibolu'nun Tahliye Edilmesi

1915 yılının son aylarında Çanakkale Harekâtı'nın başarısızlıkla sonuçlanacağı müttefik devletlerin askerî komuta kademelerinde yaygın bir düşünce halini almıştır. Yaklaşık bir yıldır devam eden çıkarma harekâtından bir sonuç elde edilememiş olması bu düşüncenin kökleşmesinde temel neden olmuştur. Ekim ayında İngiltere Savaş Konseyi'nden Çanakkale'deki İngiliz Komutanlığı'na gönderilen telgrafta, cephedeki kuvvetlerin son birkaç aydır savunma durumunda olduklarının anlaşıldığı yazıyordu. Ayrıca, hastalık ve yaralanmalar neticesinde çok sayıda kayıp verildiği de vurgulanarak Çanakkale'nin bir sanatoryuma benzetildiği telg-

¹⁴⁰ "Gallipoli Curious", **Mary Borough Chronicle**, Thursday 2 March 1916, s.5.

¹⁴¹ "Christmas Card from Gallipoli", **Barrier Miner**, Sunday 26 December 1915, s.4.

¹⁴² "Christmas Tree at Anzac Buffet", **The Age**, Thursday 2 December 1915, s.7.

¹⁴³ "Christmas Tree", **Barrier Miner**, Monday 20 December 1915, s.2.

¹⁴⁴ "Storm at Anzac", **Queensland Times**, Saturday 18 December 1915, s.4.

rafta bu gelişmeler nedeniyle İngiltere'de hükümetin güç durumunda kaldığı belirtiliyordu¹⁴⁵. Çanakkale'deki çıkarma harekâtının yarattığı korkunç sonuçlar Avam Kamarası'nda çeşitli eleştirilere konu olmuş, Kasım ayının ortalarında da artık Gelibolu'nun tahliye edilmesi için bir tarih verilmesi beklenmiştir¹⁴⁶. Çanakkale'nin tahliye edilmesinde Gelibolu'daki İngiliz General Monro'nun hükûmete sunduğu önerinin büyük bir etkisi olmuştur. General Monro, sunduğu raporda Çanakkale'nin tahliye edilmesi ve Selanik'te yeni bir ordu oluşturulmasını önermiştir¹⁴⁷. Raporda, geri çekilmenin Avustralya ve yeni Zelandalı askerlerde hayal kırıklığı ve güven kaybına sebep olacağının üzerinde durularak, yeni görevlerinde başarılı olmaları durumunda dominyonlardan gelen askerlerin Kraliyete bağlılığının artacağı iddia edilmiştir¹⁴⁸. Bunun yanı sıra, General Monro, sunduğu raporda hava koşullarının korkunç derecede çetin geçmesinden dolayı istenen manevraların yapılamadığı, yer şekillerinin Türklerin lehine olduğu ve İstanbul'u ele geçirebilmek için çok sayıda takviye birliğine ihtiyaç duyulduğunu aktarmıştır¹⁴⁹.

Aralık ayının başlarından itibaren başlatılan geri çekilme ve tahliye operasyonu ile ilgili gazetelerde yer alan haberlere göre; tahliye büyük bir gizlilik içinde gerçekleşmiştir. Türklerin farklı taktiklerle oyalanarak bu tahliyeden haberdar edilmelerinin önüne geçilmiştir¹⁵⁰. Tahliye harekâtından habersiz olan Türk askerleri siper kazmaya devam etmişlerdir. Son görevlerin yerine getirilmesi için oluşturulan 200 kişilik gönüllü birliği, vurulma ve esir alınma tehlikesini de göze aldıysa da böyle bir sonuçla karşılaşmamıştır. 10 Aralık akşamı başlayan tahliye girişiminden Türk kuvvetleri sabah 7:00'da haberdar oldularsa da, saat 9:00 dolaylarında tahliye işlemi tamamen bitirilmiştir¹⁵¹. Tahliye operasyonu sonucunda

¹⁴⁵ "Sir Ian Hamilton", **Gallipoli Diary**, Vol.II, Edward Arnold, London, 1920, s.237.

¹⁴⁶ "Will Gallipoli Abandoned", **Dominion**, Volume XLI, Issue 10233, 20 November 1915, s.5.

¹⁴⁷ http://www.1914-1918.net/monros_gallipoli_despatch.html (Erişim: 04.04.2015)

¹⁴⁸ "Position at Gallipoli", **New Zealand Herald**, Volume LII, Issue 16080, 20 November 1915, s.6.

¹⁴⁹ "Gallipoli Evacuation", **Taranaki Daily News**, Friday 14 April 1916, s.3.

¹⁵⁰ "Details of Evacuation", **Colonist**, Volume XLIX, Issue 302, 22 December 1915, s.4.

¹⁵¹ "Evacuation of Anzac", **The Register**, Tuesday 4 January 1916, s.6.

sadece bir İngiliz askeri yaralanmış, diğer birliklerden herhangi bir zayıat verilmemiştir¹⁵². Konu ile alakalı Avam Kamarası'nda bir konuşma yapan İngiltere Başbakanı Mr. Asquith, tek bir kayıp bile verilmeden başarıyla sonuçlanan bu harekâtın bir benzerinin daha dünya savaş tarihinde bulunmadığını ifade etmiştir. Bu bakımdan, tahliye operasyonunda etkin görev almış olan generallerin ödüllendirilmesi için Kral'a tavsiyede bulunacağını da ilave etmiştir¹⁵³. Bu konuşmanın ardından Avam Kamarası'nda ödül-lerin ne zaman verileceği ile ilgili sorulara karşılık Savaş Bakanı Lloyd George, listelerin en yakın zamanda hazırlanacağı cevabını vermiştir¹⁵⁴. Nihayetinde, Generaller Latham, Byng ve McMunn ile Cyril White adlı Albaylar'ın Kraliyet Nişanı ile ödüllendirilmişlerdir¹⁵⁵. General Monro ise Kutsal Haç ödülünü almıştır¹⁵⁶. Öte yandan, harekâtın sürdürülmesine karşı olan Yunanistan'ın tahliyei övgüyle karşıladığı yönünde haberler dönemin gazetelerinde yer almıştır¹⁵⁷.

Gelibolu tahliyesinden sonra Osmanlı basınında yer alan bazı iddiaların inkâr edildiği bir gazete haberinde şu bilgiler yer almıştır: Türkler, yaklaşık 2 milyon sterlin değerinde motorlu araçlar, ambulanslar, eli bin adet battaniye tonlarca arpa ve yulaftan oluşan malzemeyi ele geçirdikleri yönündeki iddialar askerî yetkililerce reddedilmiştir. Birliklerimiz tahliye esnasında mühimmatın büyük bir kısmını yanlarına almışlar, kullanılamayacak durumda olanı ise denize dökmüşlerdir¹⁵⁸. General Monro, yaptığı açıklamada çalışamaz durumdaki on yedi makinalı silahın imha edildiğini duyurmuştur¹⁵⁹. Öte yandan, Türk basınında çıkan başka içerikte bazı haberlere yer verilen bir gazete haberine göre Türkler, Anafarta ve

¹⁵² "The Evacuation of Gallipoli", **Gippsland Mercury**, Tuesday 11 January 1916, s.3.

¹⁵³ "Evacuation Has no Paralel", **The Sydney Stockand Station Journal**, Friday 14 January 1916, s.15.

¹⁵⁴ "Evacuation Rewards", **The Sydney Morning Herald**, Saturday 4 March 1916, s.17.

¹⁵⁵ "Australian Honours", **Kaloorlie Miner**, Thursday 16 March 1916, s.5.

¹⁵⁶ "General Monro Honoured", **The Advertiser**, Wednesday March 1916, s.2.

¹⁵⁷ "Evacuation Approved by the Greeks", **Singleton Argus**, Saturday 1 January 1916, s.6.

¹⁵⁸ "Turkish Booty Claims", **The Age**, Wednesday 19 January 1916, s.9.

¹⁵⁹ "Complete Evacuation", **Otago Daily Times**, Tuesday 11 January 1916, s.2.

Arıburnu'da 2000 adet tüfek, 10 makinalı tüfek, 13 havan topu, 6750 adet bomba, 4500 sandık mermi, 221 vagon 21.000 kutu et konservesi, 67 ışıldak ve 12.500 adet kürek ele geçirmişlerdir¹⁶⁰.

İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Harekâtı'nı sonlandırmaları Osmanlı Devleti ve Almanya'da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Almanya'da Reichstag Başkanı yaptığı açıklamada Çanakkale'de İngilizler hem askerî hem de moral bakımdan yenilgiye uğratıldığını ifade etmiştir¹⁶¹. Bu gelişme, Osmanlı Devleti'nde ise özellikle İstanbul'da büyük gösterilerle kutlanmıştır. Yeni Zelanda basınına göre Çanakkale'de elde edilen galibiyet İstanbul cami ve kiliselerinde şükür ayinleriyle kutlanmıştır¹⁶². The Times'ın Rusya muhabiri ise tahliye operasyonunun Rusya'da düş kırıklığına yol açtığını söylemiştir. Rus yetkililer ayrıca Avustralya ve Yeni Zelandalıları kahramanlıklarından ötürü kutlamışlardır¹⁶³. Alman ve Bulgar basınında yer alan: "Müttefiklerin itibarı, güneşin altındaki tereyağ gibi eridi!" ifadeleri, Yeni Zelanda basınında tepkiyle karşılanmıştır¹⁶⁴.

Gelibolu'yu tahliye eden Anzak birlikleri için çözüm bekleyen bir diğer konu, mezarlıklar meselesiydi. Yeni Zelandalı General Godley, Savunma Bakanı'na gönderdiği telgrafta; Türk komutana mektup yazdığını, askerlerimize ait mezarların korunmasını istediğini, bu isteğinin yaklaşık sekiz ay savaştıkları onurlu bir millet olan Türkler tarafından kabul edileceğine inandığını vurgulamıştır¹⁶⁵.

¹⁶⁰ "The Gallipoli Evacuation, Turkish list of Booty Secured", **Queensland**, Monday 17 January 1916, s.6.

¹⁶¹ "In the German Reichstag", **Evening Post**, Volume XC, Issue 152, 24 December 1915, s.5.

¹⁶² "Rejoicings in Constantinople", **Wairarapa Age**, Volume XXXV, Issue 10713, 12 January 1916, s.5.

¹⁶³ "The News in Russia", **Examiner**, Volume XXXV, Issue 8347, 14 January 1916, s.5.

¹⁶⁴ "Dilemma of Enemy Press", **Colonist**, 19 January 1916, s.5.

¹⁶⁵ "OurDead at Gallipoli", **Taranaki Daily News**, 16 February 1916, s.5.

SONUÇ

Rus donanmasının bu harekâta destek veremeyecek kadar güçsüz durumda olması ve Osmanlı Devleti'nin savunma teknolojisi ve stratejisinde Almanya faktörünün bir gerçeklik olarak varlığı, Çanakkale Cephesi'nde malum sonucun ortaya çıkmasında belirleyici etkide bulunmuştur. Bu nedenlerin yanı sıra, Çanakkale Harekâtı'nın yapıldığı aylarda hava koşullarının planlanmayan yönde seyretmesi de müttefik kuvvetler için büyük sorunlar yol açmıştır. Harekâtın başlarında Çanakkale bölgesinin Marmara'nın geneli ile birlikte son otuz yılının hava durumu ortalamalarının çıkarılmış olmasına rağmen, karşılaşılan hava olaylarına yönelik yeterli önlemler alınamamıştır. Gelibolu çıkarması için uzak Asya'daki sömürgelerden getirilen ve tropik iklimin insanları olan askerler için, Kasım-Aralık gibi aylarda Gelibolu'da görülen hava sıcaklıkları çok rahatsız edici olmuştur. Sıcak ve soğuk havalardan kaynaklanan hastalıkların bile neredeyse çarpışmalarda yaralananların sayısına yakın olması bu konuda bir fikir vermektedir. Gelibolu Yarımadası'nın coğrafi olarak müttefik devletlerin askerî karargâhlarına olan uzaklığı lojistik açıdan büyük sıkıntılara yol açmıştır. Dönemin en güçlü ekonomilerine sahip olan İngiltere ve Fransa gibi ülkeleri bile çaresizliğe sürükleyen bu durum, başarısızlığın nedenleri arasındaydı. Neredeyse 200 bin askerın görev aldığı bu harekâta askerî zaruretler dışında, sadece ilk yardım, yeme-içme ve haberleşme gibi ihtiyaçların sağlanması bile başlı başına büyük bir enerji ve zaman kaybına yol açmıştır.

Çanakkale harekâtının geri çekilmeyle sonuçlanması, ne kamuoyunda ne de resmî çevrelerde hiçbir şekilde başarısızlık olarak değerlendirilmemiştir. Avustralya ve Yeni Zelanda toplumlarınca, İngiliz Kraliyeti'ne karşı sadakat ve sorumluluk görevi olarak görülen bu savaşta verilen ağır kayıplar toplumsal dayanışmayı arttırmıştır. Savaş süresince rahatlıkla gözlenebilen bağlılık, savaşın bitmesinin ardından başka bir zeminde gelişerek bu toplumların ulusal aidiyetlerini sağlamlaştırmıştır. Çanakkale Cephesi'nde savaşan Avustralya ve Yeni Zelandalı askerlerin sonraki yıllarda yayımlanan günlük, mektup ve söyleşileri her iki ülkede büyük bir ilgi uyandırmıştır. Gelibolu'da çıkarma operasyonunun başladığı 25 Nisan'ın Anzak günü olarak ilan edilmesi, bu toplumlar için sembol bir tarih olarak günümüze

kadar korunmuştur. XIX. yy. boyunca İngiliz sömürgesi olarak varlığını sürdüren ve İngiliz Kraliyetine koşulsuz bir bağlılık duyan Avustralya ve Yeni Zelanda'da, Çanakkale Savaşı'ndan sonra ulusal kimlikler ön plana geçmiştir. Ulusçuluk hareketlerinin temel şartlarından olan törensel semboller ve temsiller, bu iki ülkede Çanakkale muharebelerinden sonra üretilebilmiştir. Avustralya ve Yeni Zelanda'da edebiyatında Anzak askerleri antik Yunan mitolojisindeki kahramanlara benzetilmişlerdir. Anzak birliğinin Çanakkale'de gösterdiği kahramanlığın yaşatılması için günümüze kadar varlığını sürdürmüş olan çeşitli dernekler kurulmuştur. Toplumsal bağların güçlendirilmesi adına yoğun faaliyetler içerisinde olan bu kuruluşlar tarafından, Anzak ruhunun diri tutulması için özellikle yıl dönümlerinde yayınlar yapılmakta, cephede savaşan askerlerle empati kurulmasını sağlayacak organizasyonlar düzenlenmektedirler.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Yeni Zelanda Basını

Ashburton Guardian	Northern Advocate
Colonist	Otago Daily Times
Dominion	Press
Evening Post	Star
Grey River Argus	Sun
Star	Taranaki Daily News
Manawatu Times	Wanganui Chronicle
New Zealand Herald	

Avustralya Basını

Barrier Miner,	The Age
Bendigo Adviser	The Argus
Daily Herald	The Bathurst Times
Examiner	The Daily News
Geelong Advertiser	The Farmer and Settler
Hawera&Normanby Star	The Gloucester Advocate
Kalgoorlie Miner	The Land Geraldton Guardian
Kerang Observer.	The Mail
Mercury	The North Western Advocate and the
National Advocate	Emu Bay Times
Nothern Star	The Register
Observer	The Sydney Morning Herald
Queensland	The Sydney Stockand Station Journal
Singleton Argus	The Tamworth Daily Observer
Sunday Times	Weekly Times
	Western Mail

Telif Eserler

ATABEY, Figen, “İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Harekâtı”, **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Özel Sayı, S 16 (Ağustos 2010), ss.153-173.

_____, Figen, “İngiliz Savaş Konseyi'nin Çanakkale Stratejisi”, **Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler**, (Edt. Lokman Erdemir-Kürşat solak), Karınca Ajans Matbaacılık, Ankara, 2015, s.35-69.

AYDIN, Nurhan, “Çanakkale Savaşları'nda Sıhhiye ve Tahliye Hizmetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 26, S 77, Temmuz 2010.

BEAN, C.E.W., **The Story of Anzak, From the Outbreak of War to the End of the First Phase of the Gallipoli Campaign**, May 4, 1915, Angus&Robertson LTD, Sydney, 1941.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, (Amfibi Harekât), V. Cilt, II. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, (Haziran 1914- 25 Nisan 1915), V. Cilt, I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012.

BOOKING, Tom, **The History of New Zealand**, Greenwood Press, London, 2004.

BOOTH, Allison, **Postcards from the Trenches**, Oxford University Press, New York, Oxford, 1996.

BORRIE, W.D., “British Immigration to Australia”, **Australia and Britain, Studies in a Changing Relationship**, A.F. Madden- W.H. Morris Jones (Edt.), Frank Cass A Company Limited, London, 2005, pp. 97-113.

CONDLIFFE, J.B., “The Attitude of New Zealand on Imperial and Foreign Affairs”, **Great Britain and the Dominions**, The University of Chicago Press, Illinois, 1928, p.358-369.

CRUTTWELL, C.R.M.F., **A History of the Great War, 1914-1918**, Clarendon Press, Oxford, 1940.

DON, Garden, Australia, **New Zealand and the Pacific, An Environmental History**, ABC & Clio, Oxford, 2005.

EGERTON, Hugh Edward M.A., **A Short History of British Colonial Policy**, Methuen & Co, London, 1897.

GALLILSHAW, John, **Trenching at Gallipoli, The Personal Narrative of a New Foundlander With the Ill-Fated Dardanelles Expedition**, The Century Co. New York 1916.

HARRIS, Kirsty, "New Horizons: Australian Nurses at Work in World War I", **Endeavour**, Vol.38, No:2, ss.111-121.

HARVEY, Ross, "Bringing the News to New Zealand: the Supply and Control of Overseas News in the Nineteenth Century", **Media History**, Vol. 8, No. 1, 2002, 21-34.

_____, Ross, "Newspaper Archives in Australia and New Zealand", **Media History**, Vol. 5, No. 1, 1999, pp.71-80.

HAMILTON, Sir Ian, **Gallipoli Diary**, Vol.II, Edward Arnold, London, 1920.

KİRİŞÇİ, Ayşe Candan, **Nation Building and Gallipoli: Representation in Turkish, Australian and New Zealand Literature**, (Unpublished Master Thesis), Boğaziçi University, İstanbul, 2011, s.102.

MACINTYRE, Stuart, **A Concise History of Australia**, Cambridge University Press, New York, 2009.

MARRIOTT, Sir John A.R., **The evolution of the British Empire and Common Wealth**, Nicholson and Watson Limited, London, 1939.

MORE, Sir William Harrison, "The Imperial and Foreign Relations of Australia", **Great Britain and the Dominions**, The University of Chicago Press, Illinois, 1928, pp.261-357.

RICE, Geoffrey W., "Nutrition and Disease: Lessons Learnt From Gallipoli", **The New Zealand Medical Journal**, 19th April 2013, Volume 126 Number 1373, s.1-3.

SALMON, Percy R., **The Story of Our Empire**, George G. Harrap&Co. LTD., London, 1920, p.227.

SCHULER, Phillip F.E., **Australia in Arms**, T. Fisher Unwin LTD., London, 1916.

TYQUİN, Michael B., **Gallipoli: The Medical War. The Australian Army Medical Services in the Dardanelles Campaign of 1915**, Modern History Series, Kensington, NSW, New South Wales University Press, 1993.

YAZICI, Nevin, “Çanakkale Savaşı’nda Türk Kadınının Rolü”, **Akademik Bakış**, C 5, S 9, Kış 2011, ss.245-264.

_____, “Çanakkale Savaşı’nda Siper Hayatı ve Sosyal Faaliyetler”, **Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, S 59, Nisan 2011, ss.199-228.

WAITE, Mayor Fred, **The New Zealanders at Gallipoli**, Whitcombe and Tombs Limited, Auckland, 1921.

WEST, Barbara A., - Frances T. Murphy, **A Brief History of Australia, Facts on File**, Inc. New York, 2010.

WILSON, John, “New Zealand Sovereignty, 1857, 1907, 1947 or 1987?”, **Political Science**, Vol. 60. No:2, December 2008, pp.41-50.

http://www.1914-1918.net/monros_gallipoli_despatch.html (Erişim: 04.04.2015)